

EL FET NACIONAL CATALÀ A TRAVÉS
DE LA HISTÒRIA

FÈLIX CUCURULL

ADVERTIMENT

Els textos aplegats en aquest volum tenen unitat temàtica i es complementen; però en canvi, no responen tots ells, a l'hora d'elaborar-los, a unes mateixes motivacions i s'hi alterna l'afany de recerca i d'anàlisi amb l'única i exclusiva voluntat de síntesi.

El text del primer capítol és la ponència que vaig presentar a les Terceres Jornades del CIEMEN, celebrades del 16 al 23 d'agost de 1978 a l'Abadia de Cuixà, i va ser publicat al volum IV de «Nationalia» (1979). Es tracta d'un intent d'aprofundir en la tesi que sobre els orígens del nacionalisme català vaig exposar, per primera vegada, al primer volum de la *Panoràmica del Nacionalisme Català* (Edicions Catalanes de París, París, 1975). A més, en la darrera part d'aquesta ponència, he procurat de sintetitzar l'evolució del moviment d'alliberament nacional al Principat en la mateixa línia de replantejament del tema que vaig iniciar en *Orígens i evolució del federalisme català* (Edicions d'Aportació Catalana, Barcelona, 1970) i que després he desenvolupat, globalment, en els sis volums de l'esmentada *Panoràmica* i, en determinats aspectes, a *Consciència nacional i alliberament* (Edicions de la Magrana, Barcelona, 1978).

Seguint la mateixa línia, també constitueixen un intent de síntesi, d'alguns dels aspectes importants d'aquesta temàtica, els altres dos capítols, que estan integrats pels articles que vaig publicar a l'«Avui» entre el 26 de juliol i l'11 de setembre de l'any passat.

La història i el demà, que serveix d'introducció al present llibre, és un article que havia aparegut, també a l'«Avui», el 20 d'octubre de 1977.

F. C. (21-2-1980)

LA HISTÒRIA I EL DEMÀ

Ja fa més de cent anys que Joan Cortada va escriure que, de la història, només n'havíem pogut aprendre la dificultat de saber-la. Es tracta, en principi, d'una dificultat inherent a tota mena d'activitat humana, a tota feina de recerca, a tot afany de coneixement. D'una manera genèrica, afecta totes les ciències i totes les arts i no en queda exclosa cap persona ni cap col·lectivitat. Però si ens centrem d'una manera especial en el poble català i en el coneixement de la seva història, que és, en concret, allò a què es referia Joan Cortada, la dificultat adquireix unes proporcions i un significat realment angoixants. Ens hauria de preocupar, sobretot, que no sempre hàgim assolit de valorar degudament els enormes perjudicis que ens ha ocasionat el fet que una part de la nostra història ens fos desconeguda i que l'altra ens fos presentada, ben sovint, deformada.

Oblidem amb massa freqüència que passat, i futur formen un encadenament dinàmic que no podem ni aturar ni mutilar. *Ara*, el moment present, no és res més que el punt de transició entre l'esdevenidor i l'esdevingut; *ara*, el moment que vivim, pel sol fet de ser viscut es transforma en passat d'una manera automàtica, al mateix temps que, -en resposta a les nostres accions i a les nostres actituds, condiciona, d'una manera o altra, el futur. En la dinàmica d'aquest encadenament inexorable, tot el que fem influeix d'alguna manera sobre l'esdevenidor, al qual resta lligat quan el futur més immediat es converteix en avui i en ahir, seguit sempre d'un nou futur, més o menys previsible, que continuarà formant part de la mateixa cadena. Però si la dinàmica de l'existència permet que amb l'acció de cada moment puguem influir d'una manera decisiva l'esdevenidor, aquest esdevenidor només podrà ser previst i estructurat d'acord amb la nostra voluntat quan coneguem i sapiquem valorar degudament la corrua dels esdeveniments que, tot marcant ininterrompudament el futur, ininterrompudament esdevenen història.

Nosaltres som tal com la història ens ha fet, ja que la societat present és la resultant de tot allò que ha anat esdevenint fins arribar al moment *d'ara*. Duem la marca del passat, de tot el que ha estat el passat, i no podem esborrar-la; i si de tot aquest, passat, de la història, no en coneixem la veritat, els seus mecanismes actuaran en nosaltres -en el nostre subconscient- amb un impuls fatalista; més si coneixem el passat, si coneixem la història i sabem afrontar-la amb esperit crític, podrem deixar de ser-ne receptacles passius i desarmats i podrem modificar-ne la influència d'acord amb els nostres projectes.

És per tot això que certs polítics, certs governants, procuren de tergiversar la història amb vista al poble; la modifiquen per tal que pugui incidir en el futur de la manera que a ells convé. És per això que els pobles dominadors falsifiquen la història dels pobles dominats, tot procurant de justificar la anormalitat del *status* polític que volen perpetuar els pobles oprimits, desconexors de la seva identitat, perdudes les autèntiques petjades que els havien fet arribar al moment actual, marxen a les palpentes sense destriar l'estimball del camí que els cal seguir si volen superar-se.

A nosaltres, els catalans; ens han amagat i deformat la història; però, si bé és innegable que el gran obstacle ha estat posat des de fora i que, per tant, és obvi que des de fora ha

estat condicionat tot el que fèiem els dedins, no podem ignorar que les conveniències i les incapacitats d'una part dels de dins, alguns cops d'una manera inconscient, de vegades d'una manera volguda, han marcat formes de complicitat amb els qui, des de fora, ens han volgut mantenir, col·lectivament, sota el seu jou.

I en l'entrelligat de passat-present-futur, que, vulguem o no vulguem, ens toca de viure, com a poble difícilment som capaços de valorar amb prou esperit crític - cada una de les actituds que ens disposem a prendre.

Cal que vencem la dificultat d'aprendre la nostra història per tal de no caminar, mai més, amb una bena als ulls.

CONSIDERACIONS ENTORN DELS ORÍGENS I DE L'EVOLUCIÓ DEL NACIONALISME CATALÀ AL PRINCIPAT

NOTA INTRODUCTÒRIA

Ja fa més d'un segle, el 10 de maig del 1873 amb el títol *La tradició de Catalunya*, Josep Narcís Roca i Ferreras va publicar un article a «La Renaixensa» en el qual podem llegir: «La història catalana, des del temps més antic, presenta el quadre de constant fidelitat dels catalans a una idea; constància portada fins al sacrifici, fins a la mort: aquesta idea és la de la independència». Però, tot seguit afegia: «Altra tradició dels nostres passats ens presenta la història catalana; la tradició de les llibertats que avui en diem polítiques -municipals i democràtiques i d'alliberació o d'emancipació de classes socials. De manera que la tradició independent o autonòmica de Catalunya no és d'independència o d'autonomia qualsevol o comsevulla; sinó d'independència o autonomia en lo exterior, amb llibertat del poble i amb reformes fins socials, com diem ara, en lo interior»; i insistia: «aquesta és la tradició de Catalunya, la tradició dels catalanistes revolucionaris, la dels catalanistes republicans, democràtics, dels catalanistes que miren endavant».¹ Això, Roca i Ferreras ho escrivia, és important de posar-hi la màxima atenció i per això ho repeteixo, el 10 de maig del 1873. Quan encara hi ha qui afirma que el catalanisme -el nacionalisme català- va néixer mentre s'acabava el segle XIX i començava el segle actual, val la pena de meditar amb deteniment sobre un text que, escrit molts anys abans, no solament ens parla de *catalanisme* -així, amb totes les lletres- sinó, i sobretot, de *tradició catalanista*; i si, al mateix temps, ara ens és dit que el catalanisme fou iniciat i impulsat per la gran burgesia, caldrà analitzar fins a quin punt reflectia la realitat de les reivindicacions nacionals catalanes en Josep Narcís Roca i Ferreras quan, cent cinc anys enrera, identificant *catalanisme* amb *independentisme*, escrivia que la idea d'*independència* de la Nació catalana, «duta amb constància (...) fins al sacrifici, fins a la mort», apareix des de sempre entrelligada, formant-hi un tot, amb la de «les llibertats que avui en diem democràtiques i d'alliberament o emancipació de classes socials».

Fetes aquestes consideracions, abans de passar la breu prospecció que intentaré -forçosament fragmentària i esquemàtica per manca d'espai-, potser convindria tenir en compte que l'autor del text amb el qual he iniciat, aquest treball, en Josep Narcís Roca i Ferreras, és el més lúcid, el més documentat, el més incisiu, el més actual dels teoritzadors del catalanisme durant el segle XIX i un dels més importants de totes les èpoques. Fins fa ben poc, però, i no crec pas que fos degut a un pur atzar- també ha estat el més oblidat, fins al punt que va quedar pràcticament arraconat del tot.

¹ Havent-me limitat, gairebé exclusivament, en aquestes “consideracions” a recórrer a dades que es troben recollides – amb les corresponents citacions bibliogràfiques i de fonts documentals- en treballs meus ja publicats, per no recarregar el present text i no ocupar un espai excessiu, només recorro a les notes a peu de pàgina quan faig un de dades que utilitzo per primera vegada o per fer algun aclariment. Descomptant, doncs, aquests casos excepcionals, les presents “consideracions” queden emmarcades en els límits de la bibliografia esmentada a continuació: *Dos pobles ibèrics* (Barcelona 1967); *Orígens i evolució del nacionalisme català* (Barcelona 1970); *Panoràmica del nacionalisme català*, 6 vols. (París 1975); *La defensa de l'Estatut d'autonomia de Catalunya* (Barcelona 1976); *Consciència nacional i alliberament* (Barcelona 1978).

L'oblidat, l'arraconat Roca i Ferreras, tot considerant i manifestant sempre que la qüestió nacional catalana només podia ser resolta a partir de la independència, de la plena sobirania nacional de Catalunya, fou qui primer projectà públicament, en moments difícils, de repressió, en els inicis del canovisme, l'any 1877, o sigui, 37 anys abans que pogués ser realitat sota la presidència d'en Prat de la Riba, la creació de la *Mancomunitat* -«la factible Diputació General de Catalunya»- que, a desgrat de les lleis vigents en aquell moment, ell creia que podria estructurar-se com a embrió d'un futur Estat català.

Fou també l'oblidat, l'arraconat Josep Narcís Roca i Ferreras el primer que utilitzà el concepte de *nacionalisme* com a sinònim de *catalanisme*; el primer que teoritzà sobre la *República catalana*; el primer que, al Principat, l'any 1886, utilitzà la denominació, de Països Catalans, en relació amb el conjunt de terres de parla catalana.² I, sobretot, el primer (l'any 1871), almenys fins allà on arriba la meua informació, que, ací o en algun altre país, va estudiar els fets nacionals en relació amb l'internacionalisme, considerant-los la base d'aquest internacionalisme i no pas la seva negació.

Tot afirmant que calia que els proletaris d'arreu del món s'unissin en defensa dels seus interessos de classe, considerava que només el patriotisme de les nacions sotmeses o bé amenaçades de submissió podia convertir-se en antídote eficaç de l'imperialisme, el qual imperialisme, lligat sempre als interessos del gran capital, entrava en pugna amb els interessos del proletariat. Era, per tant, el proletariat, per a assolir els seus objectius revolucionaris -el socialisme, el comunisme- qui més havia de fomentar el patriotisme de les nacions "oprimides" impedint, al mateix temps, que es duguessin a terme noves opressions. Lligant, coherentment, el *nacionalisme* amb l'*internacionalisme*; considerant que només hi ha *imperialisme* i no pas *internacionalisme* quan alguna comunitat nacional, gran o petita, esdevé sotmesa o bé discriminada, arribà fins i tot a preveure lúcidament que, de la mateixa manera que els pobles han estat oprimits i espoliats en nom dels reis i de les pàtries particulars, en una futura comunitat europea socialista o comunista, a causa de l'educació imperialista que durant segles han rebut, certes nacions -i n'esmenta algunes: França, Anglaterra, Castella, Rússia-, enarborant ara la bandera roja i afirmant que no hi ha més pàtria que la Internacional, podrien oprimir o discriminar, d'una o altra manera, els pobles més febles. Per a posar-hi remei, per a evitar una mena o altra d'imperialisme, per a assolir que la futura comunitat internacional, socialista o comunista, la futura pàtria universal, sigui de tothom, sense discriminacions ni privilegis per a cap país ni per a cap llengua -de tots els qui la componguin i no pas més dels uns que dels altres- creia que, enfront del patriotisme «agressiu, bel·licós, orgullós, dominador, fatxenda, tirànic, instrument dels dèspotes», del qual acaba dient-ne «patrioteria», sigui qui sigui el que, d'una manera declarada o encoberta, el promogui, caldrà que, en totes les circumstàncies, es mantingui ben viu el patriotisme que ell qualifica de «social, defensiu», l'únic que, segons ell, mereix veritablement el nom de *patriotisme: patriotisme*, a seques.

² Joan Fuster, recentment ha trobat que, deu anys abans, al País Valencià, Benvingut Oliver, en *Historia del Derecho en Cataluña, Mallorca y Valencia. Código de las costumbres de Tortosa* (Madrid 1876), ja havia utilitzat l'expressió «països catalans». Vegeu Joan FUSTER, «Serra d'Or» n° 226-227 (15 de juliol del 1978). Més recentment, Xavier Romeu Jover ens fa saber que l'any 1881, Alfred Morel-Fatio la utilitzà en francès (*les pays catalans*), en dues ocasions, a la introducció i al glossari de la seva edició del conte català envers: *L'amant, la femme et le confesseur* aparegut al n° 10 de la revista «Romania» («Avui», 29 de juny del 1979, p. 34).

Aquesta denominació, *patriotisme social, defensiu*, la usaré més d'un cop en les presents «consideracions»; com és lògic, en el mateix sentit que actualment donem al *nacionalisme reivindicatiu*, al patriotisme que impulsa les lluites actuals *d'alliberament nacional*.

ORIGENS DEL NACIONALISME CATALÀ

Catalunya se'ns apareix nítidament com a comunitat diferenciada, com a ètnia, com a nació, a partir del segle X; i, de mica en mica, s'estructura políticament: crea el seu propi Estat; més ben dit, els seus Estats, ja que de la comunitat nacional catalana, confederada amb Aragó a mitjan segle XII, en naixeran, formant també part d'aquesta confederació, el regne de Mallorca i el regne de València.

La peculiar manera de ser del poble català es manifesta a través d'una llengua pròpia. Es tracta, destaca Pierre Vilar, d'una llengua que «s'ha ennoblit per un ús diplomàtic, administratiu i literari». Una llengua que és expressió d'una cultura puixant i progressiva. «Que en català parlà per primera vegada la de la llibertat moderna per boca d'Eiximenis; catalana fou la legió de juristes que va traçar la primera doctrina amb arrels sociològiques d'una monarquia limitada; de Catalunya sorgí amb Ramon Llull i amb sant Ramon de Penyafort la idea de missió que substitueix la de croada, superant-la en el tancat respecte a la dignitat humana», ens diu Elías de Tejada, el qual considera que «la civilització universal va rebre, entre altres coses, una aportació catalana digna del màxim relleu: la consecució de la fórmula de la llibertat política més perfecta de la Edat mitjana».

Aquesta Catalunya puixant i democràtica que havia consolidat unes Corts (les Corts catalanes) –les més antigues de l'Europa continental; més antigues que les d'Anglaterra– que «estaven la fi del segle XIII clarament avançades respecte a l'evolució dels organismes representatius del mateix tipus nascuts fora o a la mateixa Península ibèrica» (és altre vegada Pierre Vilar qui parla), que feia arribar els seus missatgers a Tartària, que donava les seves lleis a Atenes, que creà una cartografia que es trobava a l'avantguarda del moviment marítim i científic, en iniciar-se el segle xv havia entrat en un procés d'afebliment. El Compromís de Casp (1412), conseqüència d'aquest procés, de retop contribueix a fer-lo més pregon. I d'ençà del casament de Ferran amb Isabel s'anà prefigurant la voluntat de domini de l'oligarquia castellana damunt de totes les nacions ibèriques.

Ara bé, si l'existència de la Nació catalana ja se'ns presenta d'una manera ben clara i precisa durant l'Edat mitjana, el nacionalisme català, entès com a *patriotisme social, defensiu*, com a reivindicació dels drets nacionals trepitjats o bé amenaçats, el trobem amb nitidesa a la primera meitat del segle XVII.

Quan, abandonant certes rutines que durant decennis havien orientat els criteris tocant als fets nacionals en general, Pierre Vilar considera que «entre 1250 i 1350, el Principat català és el país d'Europa a propòsit del qual seria menys inexacte, menys perillós, de pronunciar uns termes aparentment anacrònics: imperialisme político-econòmic o *Estat-nació*», es veu obligat a fer ressaltar que és ben conscient dels dubtes que aquesta afirmació pot suscitar; per això, immediatament, s'interroga: «Estat-nació tan aviat?». De la mateixa manera hom s'adona que quan, trencant també, esquemes assumits

gairebé per tothom, algú s'atreveix a datar l'existència d'Un nacionalisme reivindicatiu, el català, abans de l'esclat la Revolució francesa, li cal, al seu torn preguntar-se amb insistència: *és possible tan aviat?* Però, de la mateixa manera que Pierre Vilar, en interrogar-se sobre l'existència a l'Edat Mitjana d'una Catalunya constituïda en Estat-nació, no tan sols ha de respondre afirmativament, sinó que àdhuc es troba que ha d'anar més lluny, fins a constatar que és improbable que en cap altre indret de l'Europa d'aquella època es donessin uns fenòmens econòmico-socials tan pròxims als fets nacionals moderns com els que resulten evidents, d'una manera «colpidora», a Catalunya, jo, per la meua banda, com més voltes hi dono, documents a la vista, més clara veig la similitud del patriotisme nacional català de la primera meitat del segle XVII amb els nacionalismes reivindicatius del nostre temps. Es tractaria, i de bon tros, del més antic que existiria.

Santiago Sobrequés i Vidal i Jaume Sobrequés i Callicó³ fan notar que el patriotisme dels catalans que lluitaven en defensa dels seus drets a l'època de Joan II ja tenia totes les característiques del patriotisme dels nostres dies. I Josep M. Pons Guri, que està ampliant els seus treballs sobre el Dret català medieval, em mostra textos que evidencien fins, a quin punt els juristes dels segles XIV i XV reflecteixen en llurs documents un concepte de pàtria tan acostat al dels nostres dies que, considerant la pàtria en el modern sentit de comunitat nacional, la contemplen com un ens deslligat del monarca; que pot entrar en conflicte amb el monarca.⁴ Potser un estudi de les Germanies que aprofundís en l'aspecte teòric de les motivacions dels agermanats ens duria conclusions semblants. En tot cas, no fariem res més que traslladar a dates encara més anteriors els orígens del nacionalisme català reivindicatiu; i llavors, allò que hom em podria retreure no seria pas el datar-ne el naixement en una època massa llunyana, sinó, precisament, tot el contrari.

* * *

Quan Felip III (*tercer* als Països Catalans, a Aragó, a tots els territoris de la Confederació catalano-aragonesa i a Portugal; *quart* a Castella), entre el 26 i el 27 de març del 1626 jurà a Barcelona les Constitucions i altres Drets de Catalunya, ja feia anys que existia una forta tensió entre la Cort resident a Madrid i els organismes de govern del Principat, sostinguts, i algun cop fortament pressionats, pel poble de Barcelona. El rumor segons el qual, amb consigna d' «un rei, una llei i una moneda», la Cort de Madrid pretenia sotmetre Catalunya a Castella, anava adquirint credibilitat. El fet que el monarca hagués anat ajornant l'anada preceptiva al Principat per a jurar-hi les lleis del país -condició prèvia per a ser-hi reconegut- contribuïa a aixecar recels. D'altra banda, el tracte amb els virreis, ja des de més enrera, ben sovint havia esdevingut conflictiu.

En aquest ambient de recel -recel que el temps s'encarregaria de justificar-, un cop fet el jurament, les Corts catalanes es van reunir el dia 28 Felip III, en un document adreçat als catalans en general («Catalans meus» n'és la frase inicial), els proposa la *unió d'armes*. «Els meus enemics -explica- han fet contra meu i contra tots els meus Regnes

³ Santiago SOBREQÜÉS I VIDAL i Jaume SOBREQÜÉS i Callicó, *La guerra civil catalana del segle XV*, 2 vols. (Barcelona 1973).

⁴ Es tracta de textos del *Procés i sentència del castell de Lloret* (1374) i del *Apparatus super Constitutionum Generalium Cathaloniae* de Tomàs Mieres.

lliga i ofensiva i defensiva per quinze anys: per aquest mateix temps desitjo que junteu les Armes els meus Regnes i Senyoriús.»

És inútil que, tot recordant-los que constitueixen un poble que amb «valor i estrenuïtat» conquerí apartats regnes, intenti seduir-los amb el miralleig de la glòria. Quan els diu: «Us proposo que ressusciteu la glòria de la vostra Nació», els catalans sospiten que allò que el monarca i l'oligarquia que li dóna suport pretenen no és pas enfortir *l'Estat-nació* de Catalunya i retornar-li la puixança que havia adquirit dos segles i mig abans, sinó desvirtuar-lo.⁵ Les demandes d'homens i de diners que el monarca formulava no eren valorades per les Corts catalanes, reunides a Barcelona des del 28 de març al 4 de maig del 1626, com a positives per Catalunya. A desgrat que totes les nacions de la Península -Portugal inclòs, en aquella època- formaven part de la mateixa monarquia, l'imperi pel qual aquesta monarquia lluitava, era l'imperi particular de Castella; i la glòria que Felip III (IV de Castella) proposava a la *nació catalana* era la de contribuir a mantenir aquest imperi.

Castella, que des de l'últim terç del segle XIII fins als inicis del XV (precisament el període de màxima esplendor de Catalunya; havia patit profundes crisis i s'havia dessagnat amb constants lluites internes, acabà convertint-se en una gran potència que, al mateix temps que colonitzava Amèrica, influïa decisivament en la política general d'Europa; i, al mateix temps que forjava el més gran imperi del món -un imperi en el qual, és ben cert, mai no es ponía el sol-, vivia un Segle cultural amb una extraordinària força creadora.

Castella havia crescut i s'havia enfortit mentre Catalunya es decandia en una profunda crisi. Catalunya, considerablement empobrida, havia perdut el domini del Mediterrani mentre Castella s'expandia eufòricament a través de l'Atlàntic i s'apropiava de les Amèriques. Catalunya –i amb ella tota la Corona d'Aragó- quedava arraconada en el seu tradicional Mediterrani, un Mediterrani, però, que ja no controlava.

Al mateix temps, si tot un seguit de circumstàncies, en part derivades de l'esperit de croada que havia anat arrelant en els castellans, acabava fent-los submisos al rei, aquest mateix esperit de croada i l'isolament en què havien viscut, durant segles, els duia a creure, per manca de confrontació, que res en el món no era comparable a llurs costums i a llurs creences; i ja sigui sublimant-ho a través d'un intens misticisme o fent-se'n bandera en l'afany d'expansió i domini, al qual els empenyia la gran vitalitat que, col·lectivament, havien adquirit, els era difícil d'acceptar tot el que no era a llur imatge. En *Los col·loquis de la insigne ciutat de Tortosa* (1557) Cristòfol Despuig escrivia, referint-se als castellans: « Volen ser tan absoluts, i tenen les coses pròpies en tant; i les estranyes en tan poc, que sembla que són ells sols vinguts del cel i que la resta dels homes és lo que és eixit de la terra». I, en judicar la mentalitat castellana en relació amb les diferents nacions peninsulars, afegia: «Quasi tots els historiògrafs castellans estan en lo mateix de voler nomenar a Castella per tota Espanya».

⁵ Ferran Soldevila fa notar que Antoni de Bofarull cau en un error quan, en la seva *Història Catalunya*, considera apòcrif el text d'aquest discurs publicat per Feliu de la Peña als *Anales de Catalunya*, III (Barcelona 1709), pàg. 243-244, ja que -recalca Soldevila- l'esmentat text figura a A. C. A., Corts del 1626, vol. I, f. 181-182 v., i l'autenticitat de la còpia és certificada pel protonotari del Consell d'Aragó, Jerónimo de Villanueva, el qual, a més, certifica que l'original és redactat totalment de mà del rei. Vegeu Ferran SOLDEVILA, *Història de Catalunya*, 2.ª ed. (Barcelona 1963), nota al peu de les pàg. 989-990.

Castella havia adquirit una tan pronunciada puixança a partir dels Reis Catòlics que en apropiat-se davant del món el nom d'Espanya es creava un miratge que ha arrossegat no solament els castellans de la mateixa època imperial, sinó, fins i tot, els de les generacions futures. Però l'equilibri intern que havia assolit Castella a l'últim terç del segle XV, en el transcurs del segle XVI s'anirà trencant. La *mesta* prohibeix d'artigar molts terrenys; les classes mitjanes trenquen llur aliança amb la monarquia. Les Corts castellanques es converteixen en un organisme ineficaç; s'hi discuteix sense cap resultat positiu. I ve un moment que hom pot dir que les peroracions polítiques que es pronuncien a Madrid «són discursos d'unes màquines que pareixen faules» (Mateo Lizón: *Discursos*, 1622). L'aixecament i la derrota dels *Comuneros* poden ser considerats com un bon punt de referència del domini creixent per una part d'una oligarquia que es mou a l'entorn d'un monarca com més va més absolut. I ja ningú no tindrà prou força per a evitar que el poble castellà es vagi empobrint a conseqüència d'uns impostos que, en part, s'evaporen pels intersticis dels conductes burocràtics. I cada dia caldran nous impostos per a conservar l'hegemonia de la cort castellana a Europa i a Amèrica. D'altra banda, la colonització d'Amèrica afectarà la demografia castellana; i al despoblament que produeix l'emigració a Amèrica cal sumar-hi el que es deriva de l'expulsió dels moriscos i del reclutament de contingents per als exèrcits que es van consumint en les guerres imperials. Algunes pestes sobretot la del 1599 que deixa delmades Andalusia i Castella, acaben de fer el pes.

Dins la Castella impulsora i autèntica creadora d'un gran imperi i d'un autèntic Segle d'Or, mentre l'imperi encara enlluerna tothom, la misèria va obrint-se camí. Aquells místics abrandats i aquells guerrers intrèpids que havien de forjar un món nou, resplendent, de mica en mica han obert pas, dins Castella, segons Cellorigo, «a una República d'homes encantats» que sembla que visquin «fora de l'ordre natural».

És en aquest context que cal situar les Corts catalanes celebrades a Barcelona l'any 1626. Havia arribat un moment en què «Castella necessitava l'ajut de la Corona d'Aragó com mai, més que mai», ens diu J. H. Elliot en *La revolta catalana*; i afegeix: «Els anys d'indiferència havien passat, els anys d'explotació estaven a punt de començar.» Però a la demanda d'homes i de diners que formula el monarca per a finançar les guerres de l'imperi de Castella, els diputats de les Corts catalanes, tot recordant que «en lo present Principat de Catalunya los habitants i poblats en ell són lliures i no poden ésser obligats a haver d'anar a servir a S.M.», dissenteixen «expressament a totes les coses de gràcia i en particular al servei demanat per S. M. dels soldats».

Després de discussions violentes, l'última sessió de les Corts s'acaba d'una manera ben poc ortodoxa: amb les espases desembeinades. Vista la tensió existent, el rei abandonà Barcelona a corre-cuita. Al cap de ben pocs anys, serà la falç dels segadors la que s'alçarà contra la Cort de Madrid, que pretenia sotmetre el Principat de Catalunya.

* * *

Al primer terç del segle XVII, Castella havia entrat en una profunda crisi i el desplegament imperial de la Corona cada dia topava amb noves dificultats. Fou aleshores quan, amb la vista posada especialment damunt de Catalunya, des de Madrid hom pensa en el projecte que queda resumit en mitja dotzena de paraules: «un rei, una llei, una moneda».

Des de feia segles, el Principat tenia el mateix monarca que els regnes d'Aragó, València i Mallorca. De l'any 1519 ençà, amb Carles I, el seu monarca –el comte de Barcelona- ho era també de Castella. Amb Felip I (II de Castella) totes les nacions de la Península ibèrica -Portugal inclòs- pertanyeran, a la mateixa monarquia. Però Catalunya continuava constituint un Estat a part; conservava la seva pròpia moneda, les seves pròpies lleis i les seves pròpies Corts amb la Generalitat. I el comte de Barcelona, per molt que fos rei d'Aragó, de Navarra, de Castella, de Portugal... no era res al Principat de Catalunya mentre no hagués jurat respectar i defensar les Constitucions i altres drets que les Corts catalanes havien elaborat; i els catalans consideraven que si el comte de Barcelona tenia alguna mena de sobirania damunt la seva era, únicament, com a conseqüència d'un pacte.

Els catalans topaven amb greus dificultats per a poder anar a Amèrica, ja que les Amèriques eren possessió castellana; però tampoc Catalunya no prenia part en les guerres que la monarquia havia emprès per a mantenir els seus dominis europeus. Igual que l'Amèrica, llunyana, aquelles guerres tampoc no tenien res a veure amb els catalans. I si bé, a mesura que la crisi de Castella s'aguditzava, cada cop la corona sentia més viva la necessitat de comptar amb l'ajuda econòmica dels catalans, les Corts catalanes es negaven a cedir a les peticions del monarca, peticions que conceptuaven excessives i arbitràries. A més els catalans, emparats en les seves lleis, tan sols tenien l'obligació d'empunyar les armes quan el seu territori era envaït i, encara, en virtut de l'usatge *Princeps namque*, calia que el comte de Barcelona es posés davant de l'exèrcit del Principat. Tot plegat, ben al contrari que a Castella, on el rei havia esdevingut tan absolut que podia carregar els seus súbdits -i els més autèntics súbdits eren els que pertanyien a les classes populars- amb tota mena d'impostos i podia obligar tothom a incorporar-sel als terços.

La decadència de Catalunya, que havia coincidit amb el redreçament de Castella, s'aturà en iniciar-se el segle XVI; en començar el XVII ja es noten inicis de recuperació. El Principat, malgrat les condicions poc favorables en què es trobava el Mediterrani, a desgrat del bandolerisme, no s'ensorrava econòmicament. En les últimes dècades del segle XVI s'operà una certa reactivació comercial. Entre el 1617 i el 1640 s'hi detecta un inici de redreçament monetari. Els camperols catalans, que des de les darreries del segle XV havien assolit un grau de llibertat personal i un nivell econòmic mitjà que la majoria de les poblacions rurals d'Europa no coneixeran fins segle XVIII i en bona part, fins al segle XIX, a desgrat d'algunes males anyades, fan la impressió de viure en una creixent prosperitat. Les lleis catalanes, preservades per les institucions nacionals de Catalunya, en impedir contràriament al que succeïa a Castella, que la pressió fiscal fos excessiva, havien contribuït decisivament a aquest estat de coses que, en contrast amb la misèria que estava envaint altres terres peninsulars, feia a la Cort una impressió d'abundància. Als ulls de Madrid, el Principat de Catalunya apareixia com un país privilegiat al qual calia recórrer en el moment en que Castella es veia abocada a la bancarrota. Fou llavors quan el comte-duc d'Olivares s'adreçà a Felip IV de Castella (III dels Països Catalans) el cèlebre memoràndum que comença així: *«Tenga V.M. por el negocio mas importante de su Monarquía el hacerse rey de España: quiero decir, Señor, que no se contente V. M. Con ser rey de Portugal, de Aragón, de Valencia, Conde de Barcelona, sino que trabaje y piense, con consejo maduro y secreto, por reducir estos reinos de que se compone España al estilo y leyes de Castilla, sin ninguna diferencia.»*

Mentre només es parlava «d'un rei i una llei», encara hi havia la possibilitat del raonament que trobem en la *Respuesta a un papel del duque de Alcalá*: *«Finalmente el duque quiere*

hacernos a todos unos, y que seamos juzgados por unos mismos jueces. No puede dejar de consentir uno de dos medios: o que Castilla goce de los privilegios y libertades de Cataluña... o que Cataluña tribute las cargas de Castilla y sea juzgada por sus leyes y jueces.» Però, naturalment, allò que l'oligarquia castellana es proposava no era pas donar més llibertat a ningú, sinó afermar i estendre l'absolutisme. El memoràndum del comte-duc no en deixava dubtes. En el pla d'acció que s'hi proposava, era contemplada la possibilitat de tria entre *tres camins*; pels dos primers s'hi encarrilaven propostes de transvasaments de població combinats amb la concessió de «*beneficios y blanduras*» i la negociació ajudada per la coacció. El tercer camí, el que era considerat més eficaç, «*sería, hallándose V. M. con esta fuerza que dije, ir en persona como a visitar aquel reino donde se hubiese de hacer el efecto, y hacer que se ocasione algún tumulto popular grande, y con este pretexto meter la gente, y con ocasión de sosiego general y previsión de adelante, como por nueva conquista asentar y disponer las leyes en la conformidad de las de Castilla, y de esta manera irlo ejecutando en los otros reinos*».

Coherentment, quan els catalans presenten una dura resistència, el comte-duc diu al rei: «*En efecto, Señor, el primer negocio y el mayor es allanar a Cataluña.*»

* * *

La tendència de la Cort de Madrid a restringir els poders de les institucions nacionals catalanes sovint havia creat friccions i alguns incidents. L'any 1621, els diputats catalans han de recordar al virrei, el duc d'Alcalà, que si bé «de present» els regnes de Lleó i Castella, d'una banda, i el Principat de Catalunya, de l'altra, «resideixen sota una mateixa persona, emperò ells són molt diversos i separats». ⁶ De tota manera, és a partir de l'any 1626, quan Felip III (IV de Castella) acut per primera vegada a Barcelona i alguns *tercios* són allotjats al Principat, que els recels dels catalans augmenten i s'inicia una nova mena de descontentament.

L'any 1635, amb motiu de la guerra amb França, les tropes de Felip IV que s'instal·len a Catalunya constitueixen un veritable exèrcit d'ocupació, que comet abusos de tota mena. A la violació de les Constitucions de Catalunya que significa l'allotjament dels soldats estrangers en la forma en què s'efectua en aquells moments, s'hi afegixen el pillatge, els maltractaments de paraula i obra i, finalment, els incendis i els assassinats que els esmentats soldats cometien; fins al punt que famílies senceres abandonen els masos i les viles quan s'hi apropen els *tercios*. Per ordre del rei, nombrosos ciutadans, entre ells algun diputat, són empresonats d'una manera il·legal. Davant la impotència de la Generalitat per a fer prevaler els drets nacionals de Catalunya, comença una autèntica guerra a mort entre els *tercios* i els habitants de la Catalunya rural. Quan el dia 7 de juny els segadors es fan amos de Barcelona als crits de «Visca la terra!», «Morin els traïdors!», i executen el virrei, el comte de Santo Coloma, gairebé tor l'exèrcit de Felip IV (III dels Països Catalans) ja havia estat foragitat del Principat. Els enfrontaments entre nyerros i cadells s'han acabat; ara tots plegats s'esforcen per alliberar el seu país. Finalment, la Generalitat, que, pels conductes legals, no havia reeixit a assolir que el monarca s'atengués a les Constitucions de Catalunya, que havia jurat respectar i defensar, es fa seu l'alçament popular i, sota la presidència de Pau Claris, deixa de reconèixer Felip III com a monarca.

⁶ SOLDEVILA, *ob. cit.*, p. 977.

La guerra de Catalunya en defensa de la seva llibertat nacional tindrà un saldo negatiu en ser incorporats a França el Rosselló, el Conflent i el Vallespir (1658); però al sud dels Pirineus, les lleis i les institucions d'autogovern catalanes perduraran fins que Felip V assolirà dur a terme la conquesta de Catalunya, projectada gairebé un segle abans pel comte-duc d'Olivares. I és precisament en la necessitat d'oposar-se a la conquesta que trobem l'origen; del nacionalisme reivindicatiu català.

Però, ¿és possible de poder parlar de nacionalisme, tan aviat, a la primera meitat del segle XVII, cent cinquanta anys abans de la Revolució francesa?, em preguntava en iniciar el present treball. Si llavors deia que la resposta, a desgrat de no coincidir amb les teoritzacions existents sobre els fets nacionals general i de la meua prevenció a admetre-la, podia resultar afirmativa, ara, per a poder continuar considerant la validesa de l'afirmació, caldrà veure si els trets que caracteritzen la lluita empresa pel poble català l'any 1640 tenen alguna similitud amb els dels moviments d'alliberament nacional del nostre temps.

Si només posseïssim dades sobre la contundència de l'alçament dels catalans i de la guerra que se'n derivà, per molt que assolíssim veure'n les motivacions, resultaria aventurat de llançar una hipòtesi que, atribuint-li un significat que anés més enllà del d'altres lluites de la mateixa època (lluites socials, de defensa de drets forals, etc.) ens presentés aquest alçament com el d'una comunitat que té plena consciència de constituir una nació lliure i no vol renunciar a ser-ho.

La primera dada a tenir en compte és que no es tracta d'una guerra iniciada per l'oligarquia catalana (ni per la noblesa, ni pel clergat ni per la gran burgesia); no són els organismes d'autogovern català (les Corts, la Generalitat el Consell de Cent) els que en duen la iniciativa; la lluita sorgeix de les classes populars. Es tracta de *la nació en armes*, que *s'automobilitza* en defensa dels seus drets; i que –ja estem arribant al fons de la qüestió– segrega una abundant literatura que ens revela que aquest poble en armes té plena consciència seva singularitat nacional. Perquè no solament són els documents oficials, com la *Proclamación católica*, adreçada pels consellers de la ciutat de Barcelona, com a memorial de greuges, a la Cort de Madrid i els Dietaris del Consell de Cent i de la Generalitat els que ens ho aclareixen, sinó, sobretot, opuscles, també oficials, com *Secrets públics*, *PEDRA DE TOC de les intencions de l'enemic*, i *llum de la veritat*, redactat «per manament i ordre dels molt il·lustres Senyors Diputats i Oïdors», o bé altres opuscles escrits per particulars, com la *Noticia universal de Cataluña*, de Martí i Vilademor; i fulls volants anònims tals com *Avisos vinguts de Castella, per a Catalunya*. Opuscles i fulls impresos destinats a circular entre el poble i que, per tant, com a textos redactats per a justificar els catalans per la guerra que han emprès i per a encoratjar-los a continuar-la, per força han d'usar un llenguatge que correspongui del tot a les reivindicacions populars i que sigui plenament assumit per tothom. I aquests textos, no solament ens aclareixen les motivacions de la lluita, sinó que ens posen en relleu l'autoafirmació d'un poble que creu plenament vàlida la seva singularitat i que, per tant, se'n sent orgullós i vol mantenir-la de cara al futur.

En aquests opuscles i fulls volants que circulen pel Principat, Catalunya ens és presentada com una mena d'avançada de la llibertat en el món, com a «terra lliure i franca», com a «terra de suprema prerrogativa». Si se'n diu *Principat*, essent que «el seu senyor ordinàriament es titula Comte i no Príncep», és perquè es tracta d'una «terra de Prínceps, on la submissió dels vassalls no sembla que sigui servir, sinó regnar: ja que

l'establiment de les lleis depèn del rei i dels vassalls», els quals vassalls frueixen de tanta llibertat «per haver estat els restauradors de la seva pròpia pàtria». Ens és dit que, al Principat, el monarca no ho és per origen diví ni per cap altra mena de dret que no sigui el derivat del *pacte* que estableix amb els ciutadans. Es tracta d'una terra privilegiada que sempre ha conservat «la llibertat que la naturalesa va concedir a tots els homes» i, hom ens assegura, els catalans sempre han lluitat junts per a sostenir-la.

Ara, llegim en els *Avisos vinguts de Castella* (full volant imprès adreçat als «soldats catalans, als que serveix la vostra pàtria», als «homes generalment, i minyons. Cadells i nyerros, revoltosos i pacífics», a tothom que està en condicions de dur armes) «aquest any de vostres obres depèn ja lo gosar Catalunya i deixar a vostres fills, per sempre, aquella llibertat que vostres passats han conservat centenars d'anys, i han deixat a vosaltres amb l'obligació de conservar-la a vostres fills, sots pena d'una perpètua esclavitud», sots pena d'«arribar a ser la nació més infame, més desdixada i esclava de tot el món».

Com podem veure, de la doctrina de singularització i d'afirmació nacional es passa a la constatació de la necessitat de defensar la independència de la Nació catalana, amb plena consciència del que aquesta Nació és, del que aquesta Nació concreta significa per a tots els qui en formen part.

* * *

La *doctrina de la Nació catalana* ja es trobava en les diverses memòries que el Consell de Cent i la Generalitat havien presentat a la Cort en resposta a les exigències que, a l'entorn de l'any 1620, començà a formular la monarquia instal·lada a Madrid; o sigui, tan aviat com l'amenaça contra els drets nacionals de Catalunya es perfilava d'una manera que, per força, havia de preocupar seriosament els catalans.⁷ Quan l'amenaça es converteix en atemptat sistemàtic contra les institucions i les lleis del Principat, i els catalans sofreixen els danys causats per unes tropes teòricament aliades, però que actuen com un exèrcit d'ocupació, en produir-se l'alçament popular, aquesta doctrina s'amplia, es perfecciona i, en adoptar un caire combatiu, de *doctrina de la nació* passa a ser *doctrina d'alliberament nacional*; el seu contingut és el del *nacionalisme reivindicatiu*.

Qui hagi admès a ulls clucs la teoria segons la qual la reivindicació de l'Edat mitjana duta a terme pels «renaixentistes» catalans del segle XIX és conseqüència del romanticisme i, sobretot, de la lectura de Walter Scott, quedarà sorprès en constatar que tot el que avui podríem considerar tòpics de la «renaixença» estava ja en plena circulació a la primera meitat del segle XVII. En la *Proclamación católica*, en *Secrets públics PEDRA DE TOC*, en la *Notícia universal de Cataluña*, entre altres opuscles, no solament ens són explicats els orígens de la Nació catalana, de la Pàtria catalana, i el com i el perquè de les Constitucions i altres drets que li donen cohesió i la singularitzen, sinó que, tot fent l'apologia del poble català, que ens és presentat com a protagonista de la seva pròpia història -un poble que *pacta* amb el rei i l'obliga a atènyer-se als *pactes*- ens són evocades, orgullosament, les proeses guerrereres dels catalans (només en sentir-ne el nom «tremolaven les nacions») a l'època de la gran puixança de Catalunya. Hi pren un especial relleu l'expansió imperial a través del Mediterrani, sobretot l'expedició a

⁷ Pierre VILAR, *Catalunya dins l'Espanya moderna*, 2.ª ed., 11 (Barcelona 1966), pàg. 360.

Grècia, amb la consegüent instauració del domini català a Atenes i Neopàtria. Tocant als almogàvers, sorgits, se'ns diu, de «l'aspror» de la terra catalana, hom no s'oblida d'assenyalar-nos «que causaren terror a les nacions». No manca, en aquests opuscles, el plany per la mort de Martí l'Humà sense descendència directa -amb la qual cosa, asseguren, s'iniciaren les posteriors malvestats de la Nació catalana- ni la transcripció de les frases que aquest monarca, el darrer de la dinastia catalana, pronuncià en elogi dels catalans i de la llibertat que fruien.

La lectura dels textos publicats a Catalunya en iniciar-se la Guerra dels Segadors ens fa adonar que als catalans del segle XIX no els calgué pas furgar entre els documents de l'Edat mitjana per a retrobar el passat gloriós de la seva nació; totes les dades que s'hi refereixen romanien vives en llur consciència. Es per això que, més ençà del 1640, encara dins el segle XVII, i després, en el segle XVIII, continuen apareixent en lletra impresa i rebent un tracte apologètic, d'acord amb les circumstàncies especials d'un poble que necessita emmirallar-se en l'època de la seva màxima esplendor, primer per a emprendre una nova embranzida de cara a defensar els seus drets i, després de la derrota del 1714, amb l'afany de recuperar la seva llibertat nacional. Fins i tot, en els textos sorgits arran de l'alçament del 1640, ja hi trobem la transcripció d'alguns dels fragments de l'obra de Cervantes en dels quals és fet l'elogi del poble català! Hi apareix, també, l'apologia de la llengua i de la literatura catalanes; ens és recordat que els reis d'Aragó, que «sempre havien tingut per la seva naturalesa i antiquíssima pàtria a Catalunya (...), la llengua que usaven era la catalana»; i se'ns fa present que, en català, es troben «compostos llibres de totes les facultats», que al català «han estat traduïts els poetes més grans i més insignes». I no hi manquen, si bé inevitablement dins les coordenades de la supremacia dels valors masclistes, indiscutibles en aquella època, destacades referències al coratge, combinat amb el talent, de les dones catalanes. «Tan marcial i baronívola és la Nació catalana -hi llegim- que, en ocasions de guerres, les dones no ho són»; en moments difícils «elles tan valentament resistiren, tan aferrissadament van lluitar, que els enemics, vençuts -efeminadament, es retiraren i elles, baronívolament, van quedar victorioses». Es, sobretot, sorprenent veure com els catalans d'aquella època, en referir-se als immigrants que, en percentatges força crescuts, conviuen amb ells, consideren Catalunya com a «mare d'estrangers».

L'afirmació de la comunitat nacional catalana, de la *Nació catalana*, que apareix d'una manera rotunda en els documents que les institucions del Principat fan arribar a la Cort de Madrid tan bon punt els catalans veuen perillar seriosament la seva llibertat nacional, pren un caire netament combatiu a partir de l'any 1640. Si, com ens fa notar Josep Sanabre, Joan de Magarola, regent català en el Consell d'Aragó, l'any 1637 confidencialment es reafirma en «lo que moltes voltes» diu haver «escrit de l'aversion que esta gent [l'oligarquia castellana] té a la nostra Nació», aversió «qué és gran i de cada dia s'experimenta»; «aversion (...) odi i rancor» a la *Nació catalana* que, en constatar-los, l'obliguen a advertir: «Jo mai crec res del que diuen, ni em fie de res d'ells per veure'ls tan contraris a la nostra Nació»,⁸ tres anys després, els diputats i oïdors de les Corts catalanes denunciaran públicament que les oligarquies de Castella tenen la intenció de «subjectar Catalunya com a terra conquistada», que els castellans volen conquerir el Principat no solament per a apropiarse'n «la plata i l'or», sinó per a desfogar «l'odi que tenen natural a la Nació catalana». Creuen que, a Catalunya, tots els abusos de l'absolutisme serien executats «amb major puntualitat i rigor que en Castella,

⁸ SOLDEVILA, *ab. cit.*, pàg. 1014.

ja per odi, ja per la diferència de nació». Els catalans, diuen, serien tractats com els indis d'Amèrica; i expliquen detalladament, valent-se del testimoniatge de Fra Bartolomé de las Casas, quin és el tracte que els indis reben dels castellans. Denuncien, també, que els castellans escampen papers «sediciosos», plens de mil enganys, per a «despertar parcialitats i guerres civils» a Catalunya i per a fingir una voluntat de pau i de respecte que no mereix cap mena de credibilitat; i denuncien que els castellans «són com sirenes que canten dolçament per enganyar els mariners. (...) No són altra cosa els castellans en aquesta ocasió, publicant papers dolços, amorosos i plens d'ofèriments a Catalunya». Però, fan notar els diputats i oïdors catalans, «no és la Nació catalana ventolera i subjecta a mudances, ans ferma i constant en lo que emprèn»; ja res no pot fer-la vacil·lar «en lo que amb tan madur acord i després de tant de temps d'espera ha disposat». Al cap de vint anys d'aguantar pacientment la contínua violació dels seus drets «no restava altre remei per a al·livi que el de les armes», asseguren; i afegeixen: «Ara, oh catalans, comença el nou estat i la nova restauració de Catalunya; (...) La hisenda que s'adquireix o es posseeix s'acaba, però el patrimoni de l'honra adquirida per la defensa de la pàtria nunca té fi.» No s'han de tenir en compte els sacrificis de tota mena que la guerra imposa; «sinó el fruit que han de donar a Catalunya, a la llibertat i al bon estat que han de restar per als fills, néts i demés generacions, els quals es podrien queixar amargament de que havent els presents heretat de sos passats una Catalunya lliure, senyora i privilegiada, els deixen a ells una Catalunya esclava, petxada i amb estat amb estat infame».

Adonem-nos que Pau Claris, que, en qualitat de president de la Generalitat, dirigí amb tenacitat i eficàcia la lluita del poble català, quan mor (27 de febrer del 1641), un mes després d'haver estat derrotat l'exèrcit castellà davant les muralles de Barcelona, en el Dietari de l'organisme que ell presidí, és tractat de «pare, protector, defensor i llibertador de la pàtria», de «gran restaurador de nostra pàtria i mare Catalunya».⁹

En la primera meitat del segle XVII, a la doctrina de la nació catalana basada en el fet de posseir els catalans una llengua i una literatura pròpies i una secular manera d'entendre i de practicar la llibertat, s'hi ajunta la reivindicació d'un passat que; per la seva esplendor, justifica l'esforç de redreçament nacional al mateix temps que constitueix un estímul per a la lluita. I lligada a la necessitat d'aquesta lluita col·lectiva, plenament popular, iniciada precisament per las classes populars, segregada com *antídote* del nacionalisme agressiu, imperialista, que pretén «subjectar Catalunya com a terra conquistada», veiem que apareix una literatura combativa d'alliberament nacional, de nacionalisme reivindicatiu, de *patriotisme social, defensiu*, que té totes les característiques dels nacionalismes d'alliberament del nostre segle.

LA LLUITA NACIONAL DEL 1714

La submissió de Catalunya, planejada pel comte-duc d'Olivares durant la primera meitat del segle XVII, és duta a terme per Felip V que, amb els seus exèrcits franco-espanyols, l'onze de setembre del 1714 conquista Barcelona.

Amb la Guerra de Successió, la solidaritat entre el Principat de Catalunya i els regnes de València i Mallorca, molt malmesa del segle XV ençà, altra vegada esdevingué operant.

⁹ Ibid., pàg. 1039.

La Confederació catalano-aragonesa en bloc lluità a favor de l'arxiduc Carles d'Àustria i, com a conseqüència, en ser vençuda, tots els pobles que la integraven, tant Aragó com els Països Catalans, pel «*justo derecho de conquista*», passaren a dependre del *Consejo de Castilla*. Del *Consejo de Castilla* i no pas de l'Estat espanyol. És essencial tenir-ho en compte perquè l'Estat espanyol encara no existia. És precisament en el *Consejo de Castilla*, que, identificat amb l'absolutisme de Felip V estableix el seu domini damunt la Confederació catalano-aragonesa, on troba els seus fonaments l'Estat espanyol. Aquest Estat, que comença a configurar-se amb la conquesta d'Aragó i dels Països Catalans, és la conseqüència del triomf de la tirania damunt fórmules de democràcia que figuraven a l'avantguarda d'aquella època.

Tocant al grau de consciència nacional dels catalans que van combatre contra l'Espanya de Felip V, potser n'hi hauria prou amb atènyer-nos a la manera com consideraven que Felip d'Anjou (Felip V) era «el rei que els castellans havien cridat» i que l'arxiduc Carles d'Àustria (el seu Carles III) era el que els catalans «desitjaven»; així ho expressava Feliu de la Penya, un dels personatges més representatius de la Catalunya d'aquell moment. El mariscal Tessé ens confirma l'existència d'aquest criteri quan escriu: «Tinc davant meu Catalunya adorant el petit sobirà que ella s'ha fet». El pacte de Gènova (20 de juny del 1705), aliança convinguda directament, d'igual a igual, entre Catalunya i Anglaterra, confirma l'existència d'una comunitat nacional catalana amb plena consciència dels seus drets i amb voluntat d'exercir-los. I, com en la Guerra dels Segadors, la consciència nacional esdevé *patriotisme social, defensiu*.

Vençuts i ocupats de l'any 1707 ençà els regnes de València i Aragó, abandonat el Principat pels seus aliats, per tots els qui combatien al seu costat (anglesos, holandesos, portuguesos i austríacs, que van lliurar a l'enemic les places fortes que hi defensaven), Barcelona, assetjada ben aviat pels poderosos exèrcits franco-espanyols de Felip V, davant l'estupefacció d'Europa, resisteix aferrissadament durant tretze mesos. Les classes populars són les que més insisteixen en la resistència a ultrança. I també aquesta vegada els textos derivats de la lluita ens mostren, clarament, quins són els motius que empenyen els catalans a jugar-se la vida.

En els opuscles i fulls volants impresos que circulen amb profusió entre el poble, així com en algun dels discursos pronunciats pels diputats catalans, trobem la mateixa *doctrina de la nació* que en els documents de la Guerra dels Segadors; bàsicament, l'evocació de les glòries nacionals catalanes durant l'Edat mitjana i el considerar Catalunya com la nació que presenta un quadre més ampli de llibertats individuals, de drets humans, de democràcia. A més -difícilment podien oblidarse'n-, ens hi són exalçats els fets heroics dels catalans del 1640. Al mateix temps, però, entre les acusacions que fan contra *l'enemic castellà*, trobem noves dades que revelen una ben notable maduresa política i que resulten coherents amb els conceptes genèrics de llibertat que diuen defensar. Durant la Guerra dels Segadors els castellans eren enemics «sacrílegs», «cruels», que «sempre (...) excedeixen els límits de la major crueltat»; en canvi, en la Guerra de Successió, si bé els catalans insisteixen en les denúncies i premonicions dels seus antecessors i diuen que cal impedir que «s'entronitzi» damunt d'ells «la vanitat i violència castellana» per a evitar que als catalans «se'ls faci servir amb la mateixa ignomínia amb què (...) feien servir els indis després d'haver-los subjectat i reduït al seu domini», d'altra banda, no solament constaten que el poble castellà va ser la primera víctima de les oligarquies que volen sotmetre Catalunya, sinó que, a més, n'analitzen els resultats i en treuen conseqüències: assenyalen que, vençuts

els *comuneros* a Villalar (23 d'abril del 1520), els castellans s'han convertit en dòcils vassalls que esdevenen carn de canó utilitzada per a sotmetre altres nacions; denuncien que els «ministres castellans» que, «com sangoneres afamades, han xuclat amb la seva ignorant conducta la sang dels senzills pobles» que tiranitzen, inculquen en les classes populars castellanques, sotmeses al seu despotisme, un odi irracional contra Catalunya, odi que els serveix d'aglutinant per a dissipar les discòrdies de la «dòcil Nació» castellana i tenir, ells, «més mà en despòtic poder». El poble castellà, vénen a dir els defensors de la Barcelona assetjada, rebla les seves pròpies cadenes en convertir-se en agent de l'opressió d'altres pobles -una mena de raonament que, fet un segle i mig abans que Marx escrivís la cèlebre frase que conté aquest concepte aplicat a totes les nacions en general, per força ens ha de cridar pregonament l'atenció .

Per això no té res d'estrany que els catalans que lluiten a les muralles de Barcelona contra els exèrcits de Felip V creguin -que tot defensant la llibertat de Catalunya lluiten, també, per la llibertat de «molts Regnes i Províncies». La victòria de Catalunya significaria el triomf de la llibertat arreu de la Península; la derrota, un esclavatge comú. Calia, per tant, imitar el braó dels qui «amb tantes fatigues i sang van establir la nostra Nació (*la nació catalana*) lliure, franca i gloriosa».

El *patriotisme social, defensiu*, el nacionalisme reivindicatiu dels catalans -ho testimonien innombrables textos d'aquella època- tornava a eixir a la superfície com antídote del *patrioterisme*, de l'imperialisme que s'agrupava entorn de Felip V. En el *Despertador de Catalunya*, per exemple, opuscle distribuït arreu del Principat, ocupat ja pels exèrcits franco-espanyols, per a incitar els seus habitants a un alçament popular, guerriller, que permetés de socórrer la Barcelona assetjada (i l'alçament es produí d'una manera rotunda), hi trobem, com en els textos impresos i escampats durant la Guerra dels Segadors, conceptes que corresponen als utilitzats pels moviments d'alliberament nacional dels nostres dies. Hi podem llegir: «Sols són prudents i savis els qui, atenent l'honra de sa nació, s'estimen més patir amb pocs per la conveniència de molts, que, seguint l'opinió d'aquests, perdre lo que és convenient a tots. (...) despreciem los interessos, los fruits, les hisendes, que ara ens dolent; atengam la posteritat que clamarà justament queixosa si la deixem infamement esclava (...) no sepulteu vostra honra, vostres lleis i la llibertat de la vostra amada Pàtria a la negra obscuritat d'una perpètua deplorable esclavitud.»

Ferrer i Ciges, en la Junta de Braços celebrada a Barcelona el 5 de juliol del 1713, exclama: «que s'acabi la Nació amb glòria, ja que val més una gloriosa fi que no pas tolerar extorsions i violències que no van practicar els moros». Abans que l'esclavatge, ve a dir, és preferible que tota la comunitat catalana mori lluitant. És el «*¡Patria o muerte!*» de Fidel Castro.

LA CONTINUÏTAT DEL FET NACIONAL CATALÀ DESPRÉS DE L'ONZE DE SETEMBRE

Si bé els exèrcits franco-espanyols de Felip V no començaran a ocupar les Illes Balears fins l'any 1715 (Menorca restarà uns quants anys en poder dels anglesos i, després, dels francesos), l'onze de setembre de 1714, amb la caiguda de Barcelona, significa la definitiva derrota dels Països Catalans i d'Aragó (l'antiga Confederació catalano-aragonesa) que, en la Guerra de Successió, havien aplegat llurs esforços a favor de l'arxiduc Carles d'Àustria.

Malgrat tot, al Principat, els guerrillers irredentistes, que en certs moments arriben a controlar extenses zones i, fins i tot, alguna ciutat important, prossegueixen la lluita fins l'any 1721. I força anys després de la capitulació de Barcelona, en documents com el *Via fora els adormits* (1734) i *Record de l'Aliança fet al Srm. Jordi Augusto, rey de la Gran-Bretanya* (1736), els catalans encara insisteixen prop de les monarquies europees que havien combatut al seu costat, en demanda d'ajuda per «satisfer a Catalunya de sa llibertat mal perduda i sacrificada per una Gran Aliança». Tot recriminant als «antics aliats» el no haver complert les obligacions que havien contret amb Catalunya, a la qual abandonaren totalment després del Tractat d'Utrecht (13 de juliol del 1713), els inciten a complir «l'obligació de restituir-li sa llibertat, contra quants concorregueren a sa esclavitud».

Però tot serà inútil. Catalunya, vençuda en una guerra ferotge que costà milers de morts per banda i banda i la destrucció de bona part de Barcelona pels efectes del bombardeig, sofrí una dura repressió: béns confiscats, impostos aclaparadors, viles calcinades, masies arrasades, castells enderrocats. La decapitació o bé la forca, la presó i l'exili, són el preu que paguen milers de catalans pel seu patriotisme. La Ciutadella, construïda en el lloc que ocupaven centenars de cases derruïdes per a deixar-li espai, mantindrà permanentment sotmesa la capital del Principat. Si José Patiño, president de la Real Junta Superior de Justicia y Gobierno, en l'informe sobre el Decret de Nova Planta havia pogut escriure que els catalans, amants de la llibertat, «*son apasionados de su patria, con tal exceso que les hace trastornar el uso de la razón*», també veurà confirmades les seves apreciacions de quan afirmava que «*el grande orgullo*» dels «*naturales*» del Principat «*esta abatido y respetan ya los preceptos de V.M. y la Justicia no por afecto y amor sino por la fuerza superior de las armas*».

Abolits els seus òrgans d'autogovern, les seves Constitucions, els seus sistemes fiscal i monetari, bandejada la seva llengua de l'ensenyament i de tot ús oficial, extingides totes les seves Universitats per a substituir-les per una de sola, la de Cervera, el Principat de Catalunya, igual que el País Valencià i les Balears, passa a "dependre del *Consejo de Castilla*. Si el comte-duc d'Olivares, en no obtenir la victòria les armes de Felip IV en la Guerra dels Segadors, havia fracassat amb el seu projecte imperialista que es concretava en la fórmula *d'un rei, una llei i una moneda*, ara hi reeixia Felip V, que se l'havia fet seu; i «*como por nueva conquista*», assolí «*asentar y disponer las leyes en la conformidad de las de Castilla*» -unes lleis fetes a mida de l'absolutisme, que ja havien servit per a sotmetre el poble castellà, al qual havien convertit en dòcil instrument de la tirania.

Però, junt amb les diferències geogràfiques, de costums i de llengua, que no es poden modificar, ni destruir per decret (ni, en el cas de la llengua; substituint-la per una altra en l'ús oficial i, a l'escola), subsisteixen unes diferents estructures econòmiques, conseqüència dels condicionaments històrics. I aquesta diferència d'estructures no solament no s'esborrarà col·locant oficialment en un mateix pla Castella i Catalunya, sinó que, al contrari, s'aguditzarà. Catalunya ha perdut la seva llibertat nacional i ha quedat arruïnada, però li resta el pòsit acumulat per les successives generacions, que havien creat unes determinades formes de vida col·lectiva. Malgrat que ara son sotmeses a forta pressió, aquestes formes de vida continuen vives i en moviment; s'obriran pas per allà on puguin.

Mentrestant, Castella continuava amb la seva tradició bàsicament pastoral i agrària, immobilitzada per la mentalitat de la seva oligarquia latifundista. Així és que, si amb la fórmula *d'un rei, una llei i una moneda* s'anul·laven gairebé totes les diferències legals entre Castella i Catalunya, la diferència de les estructures econòmiques cada dia s'accentuarà més. A l'immobilisme castellà correspondrà una Catalunya llançada a un ple desenvolupament industrial. I aquesta diferència d'estructures econòmiques contribuirà a mantenir vives totes les altres diferències; aguditzarà les incompatibilitats i provocarà els xocs que, inevitablement, se'n deriven.

Fins al 1714, malgrat que a Catalunya, com arreu del món, el poder només era assequible a unes *élites* determinades i que unes classes socials s'aprofitaven de bona part de l'esforç que realitzaven les altres, en el seu conjunt, els catalans tenien consciència de gaudir, cadascun dins el seu estament, d'uns *privilegis* i d'una llibertat que eren negats als ciutadans d'altres països. Aquest fet havia contribuït a enfortir el sentiment de comunitat diferenciada que ja tan nítidament es destacava pel sol fet de tenir els catalans una llengua i uns hàbits en comú que no eren els mateixos d'altres terres. Ja hem vist com, a conseqüència de l'esforç que als catalans els calgué fer per a preservar llur comunitat dels intents de domini que tendien a desfigurar-la, va començar a prendre forma una mena de patriotisme que es batia a la defensiva -un *patriotisme social, defensiu*-, un *nacionalisme reivindicatiu*, a desgrat que aquest vocabulari encara no estigués en curs al moment en què, sobretot amb la Guerra dels Segadors i amb la de Successió, ja es fa visible l'actitud col·lectiva -ahora teoria i pràctica política- que en constitueix la característica més essencial.

Després, un cop perduda la llibertat, usant en cada època diferents denominacions i, fins i tot sense usar-ne cap en determinats períodes; aquest nacionalisme reivindicatiu sofrirà diverses vicissituds i es desplegarà en més d'una branca. I seran sempre el record de la puixança, del progrés i de la llibertat viscuts en comú en el 'passat i l'afany de trobar-hi un equivalent vàlid de cara al futur allò que mantindrà i abrivarà en els catalans llur comú particularisme.

Des de mitjan segle XVIII fins al començament del XIX, ens en queda constància en escrits com els de Baldiri Reixach, Pere Sals i Trilla, Romà i Rossell, Tomàs Puig, Antoni de Capmany ... ; en el «memorial de greuges» presentat a Carles III pels diputats de Saragossa,

València, Mallorca i Barcelona (1760), malgrat que aquests diputats no són res més que una mena de *procuradores en Cortes* designats a dit; en els documents de l'Acadèmia Sense Nom i de l'Acadèmia de Bones Lletres; i en l'actitud de les diferents, tertúlies i grups, com el de Comunicació Literària, que es destaquen per la seva contundència. És, també, en aquest aspecte, ben significativa la revolta contra les quintes que, malgrat la Ciutadella i el castell de Montjuïc que amenaçaven permanentment els barcelonins, esclatà l'any 1773, amb èxit; i la del 1789, any en el qual els diputats catalans es van presentar a Madrid com a Diputació de Catalunya, van evocar-hi l'antiga llibertat del Principat i aprofitaren totes les avinenteses per a fer ressaltar orgullosament la peculiar manera de ser del seu poble; i ho són moltes de les reaccions del poble català durant la *Guerra Gran* i la *del francès*. Al començament del segle XIX, el general Foy constatava: «Catalunya és menys una província d'Espanya que un petit Estat sotmès al ceptre dels monarques catòlics. Tenen uns altres costums, una altra llengua, una organització social diferent de la de Castella.» Fervel concretava: «La tendresa dels

catalans per la llibertat no és, en el fons, res més que un amor exclusiu per la independència absoluta.»

Però quan la tensió es fa més palesa és després de la invasió napoleònica. Catalunya viu tot un seguit de lluites. El 1817 es frustra l'aixecament liberal dirigit per Lacy i Milans del Bosch, que comptaven amb l'adhesió en massa dels barcelonins. El trienni liberal, iniciat per l'aixecament de Riego, s'acaba amb l'entrada a la Península dels *Cent mil fills de Sant Lluís*, que únicament al Principat troben resistència (a Barcelona, una aferrissada resistència); i, una vegada retirat l'exèrcit francès, els catalans sofreixen una implacable repressió, dirigida pel comte d'Espanya. Durant el trienni liberal hi hagué a Catalunya un aixecament de signe conservador, però popular al mateix temps, ja que apel·lava als antics furs: la Regència d'Urgell (agost del 1822). Uns mesos abans, pel febrer, n'hi havia hagut un de signe republicà. El 1824 es produïren a Barcelona avalots d'inspiració liberal, i del 1825 al 1827 Catalunya va viure la Guerra dels Malcontents. *El fet diferencial* era sempre present en tots els esdeveniments, i als governants espanyols els obsessionava el creixement de «*l'hidra del federalisme*».

Una bona part de la pagesia catalana, amb el suport d'importants sectors del clergat, convertida en *carlina*, enyorosa de les lleis i les institucions polítiques perdudes l'any 1714, lluita en la *guerra de successió* del 1833 a favor del pretendent Don Carles, el nom del qual desperta el record de l'arxiduc Carles d'Àustria, que havia encarnat les llibertats de Catalunya, enfront de Felip V, en la *Guerra de Successió* per antonomàsia.

D'altra banda, les classes populars de la Catalunya industrialitzada i de la que hi té una relació més directa, en els enfrontaments armats -de signe liberal i, en certs moments, de caire socialitzant- que mantenen contra els governs de Madrid, del 1835 al 1838, del 1841 al 1844, del 1855 al 1856, propugnen la reconstitució modernitzada de la Confederació catalano-aragonesa, projecten un Estat català sobirà que, pactant d'igual a igual amb els altres Estats, formaria part de la República federal espanyola o bé de la confederació, ibèrica; pensen en la independència de Catalunya. És a conseqüència d'aquestes revoltes que Barcelona esdevé, en paraules d'Engels, la ciutat del món en la qual han tingut lloc més lluites de barricada. A desgrat de la grandiosa i potent fortificació (la Ciutadella, manada construir per Felip V) que les forces d'ocupació mantenien a l'interior de la ciutat i de la fortalesa que, des del cim de la muntanya de Montjuïc, l'amenaçava constantment amb els seus canons, el poble de Barcelona assolí, algun cop, derrotar l'exèrcit espanyol i expulsar-lo del recinte emmurallat. Els catalans revoltats constitueixen els seus òrgans provisionals de govern, encunyen moneda pròpia i, al crit de «victòria per Catalunya i per Barcelona» (octubre del 1841), inicien l'enderrocament de la Ciutadella. El 3 de desembre del 1842, Barcelona és bombardejada durant dotze hores; més d'un miler de projectils destrueixen, els uns en part, totalment els altres, quatre-cents edificis. El 17 de setembre de l'any següent, el crit de «Ens devem tots a la llibertat i a la Pàtria catalana», és ofegat amb un altre bombardeig.

Cal posar una especial atenció en la Guerra dels Matiners (1846-1849); hi lluiten junts els carlins, els progressistes radicals i els republicans catalans per «la independència de la pàtria», per alliberar Catalunya del «jou vergonyós» dels governs de Madrid, en paraules del carlí Ramon Cabrera, la màxima figura militar dels revoltats. Com a òrgan representatiu de la Catalunya en lluita, el 24 de setembre del 1848 és constituïda la Diputació General de Catalunya que, presidida per Tomàs Bertran i Soler, liberal

progressista, francmaçó, educat en el protestantisme, afirma que Catalunya és una nació amb una llengua, una cultura, una concepció política i una economia pròpies, que ha tingut el seu Estat i ara està oprimida; cal que el Principat, tot tenint en compte els antics llaços confederals amb la resta dels Països Catalans i Aragó, «s'emancipi d'una vegada i constitueixi per ell tot sol, un Estat independent i purament, democràtic»¹⁰

Un any abans, el 1847, en *l'Itinerario descriptivo de Cataluña*, Tomàs Bertran i Soler havia escrit que els catalans «tots ells tendeixen a la independència» i que «Catalunya es troba en la mateixa situació que els irlandesos».

La comparació del fet nacional català amb el d'Irlanda la trobem sovint en aquella època; i no pas sempre és feta només pels catalans; algun diari de Madrid no es pot estar (de formular-la. La trobem complementada amb un plany repetit a cada moment: Catalunya, nació sotmesa, és tractada com una colònia; com un *baixanat de l'imperi turc*, hom precisa, de vegades. Víctima d'una dura repressió, a Catalunya li és aplicat, gairebé sense treva, l'estat de setge; fins al punt que el català Joan Prim -el general Prim, la figura més rellevant de la *Revolució de Setembre* (1868)-, des del seu escó de les Corts espanyoles, l'any 1851 es veu obligat a desafiar el govern de Madrid: «Fins quan hem de ser tractats com esclaus? (...) Els catalans, som o no som espanyols? Sapiguem què som; doneu el lenitiu o la mort, però que cessi l'agonia (...); si no els voleu com espanyols, aneu-vos-en d'allí, deixeu-los, que per res no us necessiten; però si essent espanyols els voleu esclaus, si voleu continuar la política de Felip V, d'ominosa memòria, sigui en bona hora, i sigui per complet; amarreu-los-hi el ganivet a la taula com va fer aquell rei; tanqueu-los en un cercle de bronze; i si no n'hi ha prou, sigui Catalunya talada i destruïda i sembrada de sal com la ciutat maleïda, perquè així i només així doblegareu la nostra espinada; perquè així, només així, vencereu la nostra altivesa; així i només així domareu la nostra feresa.»

Finalment, després d'haver aparegut partides armades en diversos indrets de Catalunya, durant els anys 1866 i 1867, la Revolució de Setembre del 1868, que foragita de l'Estat espanyol, la dinastia dels Borbons, iniciada per Felip V (el vencedor en la Guerra de Successió, que havia sotmès els Països Catalans al·legant el *derecho de conquista*), obre un nou període tocant a les reivindicacions nacionals de Catalunya. Per primera vegada a la història, un català, el general. Prim -l'agosarat Joan Prim que l'any 1851, en qualitat de diputat, havia desafiat el poder de Madrid des del seu escó de les Corts- esdevé el cap del govern espanyol. La llibertat d'expressió i d'associació, entre altres llibertats democràtiques, han estat conquerides i es mantenen vigents durant més de cinc anys. Llavors, les reivindicacions nacionals catalanes, que només havien pogut expressar-se en lletra impresa durant brevíssims períodes, d'una manera apressada i marcadament conjuntural, sovint d'una manera anònima o bé des de fora de Catalunya, poden ser exposades i defensades obertament des de l'interior del país.

L'antiga Confederació catalano-aragonesa, idealitzada en la remembrança col·lectiva com una superestructura estatal modèlica que potenciava la col·laboració entre diversos pobles lliures, sense minva de la independència de cap d'ells, havia proporcionat l'estímul que, frenant en certa manera la inclinació que sentien a desentendre's d'Espanya, duia els catalans a voler aplicar al conjunt de pobles administrativament lligats a l'Estat espanyol, afegint-hi Portugal en alguns dels projectes, una fórmula

¹⁰ Joan CAMPS I GIR6, *La Guerra dels Matiners i catalanisme polític* (1846-1849) (Barcelona 1978).

d'independència i, al mateix temps, d'articulació que resultés equivalent al model que havia fet possible la puixança de la Catalunya medieval.

Ja els anys 1835 i 1840, des del seu exili de Londres, Antoni Puigblanch, tot fent notar que Catalunya ha estat i és, sense solució de continuïtat, una *nació* («la mateixa que avui s'anomena Nació catalana», escriu textualment) i, afirmant que els catalans no tenen cap mena d'interès a ser espanyols, propugnava la reestructuració de la «Península espanyola» en tres Estats independents, a més de Portugal, que donant-se cada un d'ells la forma de govern que cregués més convenient, d'acord amb les seves respectives constitucions, es mantindrien «confederats».

Projectes federals o bé confederals eren els de Fra Magí Ferrer que, en exposar-los (1843), feia notar: «no dic una cosa nova sinó en termes nous»; els de Joan Bta. Guardiola, pel qual Espanya no és res més que «un conjunt de Nacions», un «feix de Nacions» (1851); els de Pi i Margall, que volia «organitzar el regne sobre la base d'una federació republicana» en la qual cada un dels Estats pogués procedir al seu grat (1854); els de Joan Mañé i Flaquer que escrivia: «Espanya és una federació (?) de pobles, de nacionalitats, de races distintes amb distintes tradicions, distintes costums, distintes idiomes. (...) Establir la unitat a Espanya és introduir la uniformitat i la igualtat de la misèria, de la ignorància i del rebaixament moral» (1855); els de Víctor Balaguer que, si bé llançant-se ja a l'embollica-que-fa-fort de definir Espanya com «una *nacionalitat* composta de diverses nacionalitats» (1858) i fins i tot parlant de «*nacionalitat* ibèrica», propugnava una federació de tots els pobles peninsulars i afirmava que s'havia «consagrat per complet a la llibertat i a la pàtria catalana» (1866). He citat només alguns autors d'aquella època; els que em semblen més representatius. Es tractava d'un federalisme que si s'alimentava de la recordança sublimada de la Confederació catalano-aragonesa era perquè es proposava la recuperació de la personalitat nacional de Catalunya que, dintre aquella Confederació, havia estat lliure i poderosa. Era un federalisme accionat pel *patriotisme social, defensiu* i esdevenia un component de la lluita d'alliberament nacional del poble català. Partia d'un plantejament molt simple, però bàsic, que queda resumit en unes frases escrites per Joan Cortada l'any 1859: «Som catalans i ens en gloriegem, de la mateixa manera que un francès té l'orgull d'ésser francès i un anglès no deixaria d'ésser-ho per res del món; això en definitiva és amor a la pàtria, virtut de molts quirats i força motriu de grans fets. (...) És ¡sant l'amor a la pàtria, i la nostra pàtria és Catalunya.»

Amb la Revolució de Setembre del 1868, aquest *patriotisme social, defensiu*, apareix d'una manera impetuosa i sorollosa a la superfície. Ja en els primers moments, el poble de Barcelona es congrega a la Plaça de Sant Jaume, envaeix la Casa de la Ciutat i el Palau de la Generalitat i llença pel balcó els retrats d'Isabel II i de Felip V, que són cremats espectacularment. La Ciutadella ara és derruïda del tot i per sempre. A la façana del Palau de la Generalitat hi apareix un gran retrat de Pau Claris i hi és hissada la bandera catalana.

S'ha obert un període en què poden ser publicades lliurement les teoritzacions independentistes i federalistes -dos conceptes que, formulats pels catalans d'aquella època, gairebé mai no, esdevenen incompatibles. La problemàtica esbossada en els difícils anys anteriors hi és recollida i debatuda àmpliament. En aquest, aspecte, cal destacar les aportacions de Francesc Romaní i Puidengolas, de Valentí Almirall i, sobretot, de Josep Narcís Roca i Ferreras. El Partit Republicà Democràtic Federal, que

propugna la creació d'un Estat català sobirà, esdevé el més important dels partits de Catalunya.

Proclamada la República espanyola (1873), l'Estat català està a punt de ser realitat. Mentrestant, de l'abril del 1872 a l'agost del 1875, es lliura a Catalunya l'última guerra carlina (l'última *guerra de successió*) i en el territori que dominen els carlins és establert un govern català autònom. Pel gener del 1874, els batallons de voluntaris republicans federals, comandats pel Xic de les Barraquetes, havien estat derrotats pels voltants de Sarrià per l'exèrcit espanyol, que preparava el retorn de la Monarquia abolida per la Revolució de Setembre. Amb la *Restauració*, proclamat Alfons XII rei d'Espanya, les dues forces veritablement combatives que, d'una o altra manera, reivindicaven unes lleis i unes institucions estatals catalanes -la carlina i la republicana federal- després d'haver lluitat aferrissadament l'una contra l'altra, es troben, totes dues, en la mateixa condició de vençudes i han de sotmetre's als dictats dels nous governants establerts a Madrid.

Tot el moviment reivindicatiu nacional català és novament reprimat i s'ha d'atenir, altra vegada, als dictats de la censura. Tant els carlins com els republicans federals subsisteixen, però sense l'antiga combativitat. De mica en mica queden arraconats i, en gran part, absorbits per les formacions catalanistes (el Centre Català, la Lliga de Catalunya, la Unió Catalanista, la Unió Regionalista, el Centre Nacional Català) que van apareixent a mesura que la *Restauració* es liberalitza; una liberalització, però, que mai no deixa del tot de banda la repressió i la censura. L'any 1899, el catalanisme, que ha envaït l'espai polític de la gran burgesia i l'ha dinamitzada, mostra la va combativitat amb el *tancament de caixes* i assoleix desmuntar, al Principat, l'aparell del caciquisme electoral. L'any 1901, l'important sector catalanista que es mou en l'òrbita de la Unió Regionalista i del Centre Nacional Català, desemboca en la Lliga Regionalista i triomfa plenament en les eleccions de diputats a Corts.

A conseqüència d'una nova, repressió, escandalosament brutal, contra el nacionalisme català, neix el moviment de la *Solidaritat Catalana* (1906) que ara, altra vegada, com en la Guerra dels Matiners, aplega totes les tendències del *patriotisme social, defensiu* del Principat, des dels republicans d'esquerra als carlins, passant per la Lliga Regionalista, la Unió Catalanista i el Centre Nacionalista Republicà, partit de nova creació que, més endavant, en fusionar-se amb els sectors més importants del vell federalisme, donarà origen a la Unió Federal Nacionalista Republicana. La *Solidaritat Catalana* obté un triomf rotund a les eleccions generals del 1907; de les 44 actes de diputats que es disputen al Principat, n'obté 41; de les de senadors, totes.

El 1914, les quatre «províncies» en què havia estat dividit el Principat l'any 1833 assoleixen reunir-se en la *Mancomunitat*, sota la presidència d'Enric Prat de la Riba, l'autor de *La nacionalitat catalana* i una de les dues màximes figures -l'altra és Francesc Cambó- de la Lliga Regionalista, partit que, declarant-se nacionalista i defensant, al mateix temps; els interessos de la burgesia catalana, esdevé hegemònic al Principat des del 1913 fins que, amb la Dictadura del general Primo de Rivera, Catalunya viu, durant 7 anys (1923-1930), altre cop, una implacable repressió. La Mancomunitat és dissolta i tots els partits polítics són declarats il·legals, entre ells, naturalment, la Lliga Regionalista.

Aquest partit havia estat el principal promotor de l'Assemblea de Parlamentaris (1917), que reclamava, junt amb la immediata reorganització de l'Estat espanyol, l'autonomia de Catalunya; però la Lliga Regionalista havia acabat reforçant les estructures estatals vigents en entrar a formar part dels governs de la monarquia. Aquest captivament

provocà l'escissió de les seves jóventuts, que van convocar, junt amb altres sectors nacionalistes, la Conferència Nacional Catalana (1922), de la qual sorgí Acció Catalana (1922). Francesc Macià, ex-coronel d'enginyers, que havia abandonat l'exèrcit espanyol en solidaritat amb el seu poble i havia estat elegit diputat a Corts, ininterrompudament, d'ençà que l'any 1907 formà part de la candidatura de la *Solidaritat Catalana*, poc després d'haver assistit a la Conferència Nacional Catalana fundà l'Estat Català, organització independentista paramilitar que retorna a la tradició de lluita armada del carlisme i del republicanisme federal d'abans de la Restauració i es fa seva la tradició revolucionària de les classes populars catalanes; la *tradició nacional catalana* que Roca i Ferreras havia pres com a base de les teoritzacions que el dugueren a propugnar, com a solució al plet nacional, la proclamació de la *República popular catalana*. L'any 1923 és fundada la Unió Socialista de Catalunya, que té com a antecedent els intents del doctor Domènec Martí i Julià (1861-1917), per al qual l'alliberament nacional i l'alliberament social són consubstancials i que, entre els anys 1914 i 1916, havia intentat convertir la Unió Catalanista en un partit obertament socialista ensems que independentista, i que influí també poderosament en els plantejaments de l'organització patriòtica Estat Català.

Francesc Macià, que, des del seu escó de les Corts espanyoles, més d'un cop havia reclamat la independència absoluta per a Catalunya, amb la Dictadura s'ha d'exiliar a França, des d'on continua tirant endavant els seus projectes revolucionaris. Pacta amb els nacionalistes bascos, amb les forces d'extrema esquerra de l'Estat espanyol i roman prop d'un mes a Moscou en recerca d'ajuda; però el petit exèrcit català d'alliberament nacional que ha assolit organitzar en territori de l'Estat francès no pot travessar el Pirineu; és interceptat a Prats de Molló per les forces franceses d'ordre públic (1926); malgrat tot, Macià aprofita la seva compareixença davant dels tribunals francesos per a donar a conèixer arreu del món la lluita d'alliberament nacional que sosté el poble català. Després, a la recerca de mitjans per a continuar la lluita, acut a diversos països d'Amèrica, on els immigrants catalans estan organitzats en casals nacionals i, a l'Havana, presideix la fundació del Partit Separatista Revolucionari Català, en l'Assemblea constituent del qual és aprovada la Constitució Provisional de la República Catalana.

Fundada l'Esquerra Republicana de Catalunya, en la qual s'ha integrat l'organització Estat Català, i després d'haver triomfat aquest partit, coalitzat amb la Unió Socialista de Catalunya, a les primeres eleccions que se celebren un cop ha caigut la Dictadura, la proclamació de la República catalana tingué lloc el 14 d'abril del 1931 i va ser Macià - fundador i president de l'Esquerra Republicana de Catalunya- qui realitzà el gest, amb audàcia. (La República espanyola és proclamada a Madrid unes hores després.) Però la Constitució provisional aprovada a l'Havana no regí mai; foren les actituds del catalanisme que Macià havia rebutjat i combatut les que van prevaler a l'hora de les negociacions amb Madrid; i, al cap de tres dies, la República catalana passava a convertir-se en la Generalitat, «organisme de gloriosa memòria» que, fins aquell moment, mai no havia estat reivindicat, d'una manera expressa, pel poble català, ni per cap sector del catalanisme.

D'acord amb els pactes establerts el 17 d'abril en transformar la República catalana en Generalitat de Catalunya, una ponència designada per la Diputació provisional de la Generalitat, reunida a Núria, elaborà l'Estatut que, un cop aprovat per l'Assemblea d'Ajuntaments, va ser sotmès a referèndum popular el 2 d'agost. Obtingué 592.582 vots a favor, que representaven el 75 % del cens electoral; només 3.276 en contra i 1.105 en blanc.

Aquest Estatut, però, també era fruit d'un compromís amb el govern de la República espanyola. Les aspiracions autonòmiques havien quedat reduïdes al mínim acceptable pels partits catalans; hom afirmava que, fent-ho així, els partits republicans no catalans no hi posarien impediments. Perseguint aquesta finalitat, abans que l'Estatut fos presentat a referèndum, va ser sotmès al parer del president del Govern Provisional de la República espanyola, Alcalá-Zamora, el qual va introduir-hi modificacions. Primer, la República catalana havia accedit a transformar-se en Generalitat de Catalunya, precisament, segons sembla, en uns moments que la República espanyola no tenia mitjans per a imposar una solució unilateral. Ara, la Generalitat presentava a plebiscit un Estatut en virtut del qual l'exercici de facultats estatals que els catalans es reservaven resultava ben limitat en comparació amb les reivindicacions que trobem formulades en diferents projectes d'autogovern de Catalunya elaborats, entre els anys 1883 i 1930, pels partits polítics i agrupacions catalanes de diferents tendències, des dels republicans federals als carlins. En algun aspecte, resulta menys ambiciós que el projecte d'Estatut que va presentar la Mancomunitat a les Corts de la Monarquia. A desgrat d'això, les Corts Constituents de la República espanyola el van considerar excessiu. El text que, després d'interminables debats, de continuats regateigs, van aprovar, finalment, el 9 de setembre del 1932, no era, ni de bon tros, el que havia plebiscitat el poble català; les atribucions d'autogovern reconegudes a Catalunya havien quedat considerablement disminuïdes. El que era un Estatut de relació, un pacte entre dos poders partint del dret de Catalunya a l'autodeterminació i de l'existència, de dret, de la Generalitat reinstaurada, es converteix en un Estatut atorgat per les Corts de la República espanyola. Ja d'entrada, la supressió del preàmbul -en el qual eren plantejades qüestions com la llibertat de tots els pobles sotmesos a l'Estat espanyol i la federació de tots ells, la reestructuració de l'escola i de l'exèrcit (servei voluntari, pacifisme)- significava el refús d'allò que hi havia de més significatiu en l'Estatut que havia estat plebiscitat.

Tocant a les modificacions introduïdes en l'articulat, a més de la substitució *d'Estat autònom* per *Regió autònoma*, cal destacar la supressió del primitiu article segon, en el qual era establert que «el poder emana del poble i el representa la Generalitat, i la de l'article en què era estipulat que, mentre el servei militar fos obligatori, els catalans el prestarien «en temps de pau en territori de Catalunya»; així com importants restriccions tocant a la llengua, a l'ensenyament, als serveis d'ordre públic, a les finances. Amb l'Estatut aprovat a les Corts de la República, també resultava impossible la unió del Principat amb les Illes Balears i Pitiüses, el País Valencià i la faixa catalana d'Aragó en règim d'autonomia compartida.

La frustració que això provocà, les dificultats que, des de Madrid, eren posades als traspassos de serveis i, després, les tensions originades per l'existència d'un govern espanyol de dreta mentre el Govern autònom de Catalunya, que al parlament català comptava amb una amplíssima majoria, era d'esquerra, creà tal agitació entre les classes populars - exigien que la República catalana fos proclamada de nou- que, el 6 d'octubre del 1934, Lluís Companys, president de la Generalitat d'ençà de la mort de Macià, va proclamar l'Estat català.¹¹

¹¹ Es manifestaven obertament a favor de la proclamació de la República catalana els partits següents: Bloc Obrer i Camperol, Esquerra Comunista, Partit Català Proletari, Partit Comunista de Catalunya, Partit Nacionalista Català, Unió Democràtica de Catalunya, Nosaltres Sols; i Estat Català que, si bé estava integrat en l'Esquerra Republicana de Catalunya, hi actuava com una organització autònoma.

L'exèrcit espanyol dominà la situació i la Generalitat es rendí. L'Estatut d'autonomia quedà en suspens i començà una nova repressió; fins que el 16 de febrer del 1936, amb la victòria a Catalunya del Front d'Esquerres i del Front Popular al conjunt dels altres territoris de l'Estat espanyol, l'Estatut entrà de nou en vigor i el govern presidit per Lluís Companys que, condemnats a 30 anys els seus membres, romania empresonat, tornà a ocupar el seu lloc al Palau de la Generalitat. I mentre arreu de l'Estat espanyol regava el més gran desordre, amb continus enfrontaments entre dretes i esquerres, de represàlies sagnants d'una i altra banda, la Catalunya autònoma esdevé un oasi; fins al punt que, els de dins i els de fora, del Principat en diuen *l'oasi català*. Però aquest *oasi*, desapareix amb l'alçament militar. Si bé a Catalunya, el 19 de juliol del 1936, les forces t d'ordre públic de la Generalitat, en col·laboració amb el poble, derroten l'exèrcit revoltat, el desenllaç de la guerra és advers als catalans. La repressió esdevé tant o més forta que la pitjor de les anteriors. La llengua i la

cultura catalanes són perseguides implacablement durant tot un seguit d'anys. D'altra banda, la immigració massiva de gent de les terres de parla castellana que afluïx en unes condicions que en dificulten enormement la integració, crea nous problemes. Malgrat tot, l'afany d'alliberament nacional del poble català, amb el qual s'identifiquen una gran part dels immigrants, s'obre camí. En el moment de redactar aquest text, ha quedat restablerta la Generalitat en règim pre-autonòmic i un cert grau d'autonomia sembla possible en un futur immediat.

¿Quin serà aquest grau d'autonomia? La lluita per l'assoliment dels objectius de l'Assemblea de Catalunya, que agrupà les organitzacions antifranquistes del Principat, entre les quals es trobaven els partits que van resultar majoritaris a les eleccions del 15 de juny del 1977, continua. En el tercer punt del programa d'aquest organisme unitari català hom reclama: «El restabliment provisional de les institucions i dels principis configurats en l'Estatut del 1932, com a expressió concreta d'aquestes llibertats a Catalunya [es refereix a les llibertats democràtiques en general] i com a via per arribar al ple exercici del dret d'autodeterminació.»

Agost del
1978

AUTONOMIA I REPÚBLICA CATALANA

PROJECTES D'AUTONOMIA AL SEGLE XIX

El primer projecte que trobem és el que va ser aprovat en el Congrés que els republicans federals catalans van celebrar a Barcelona del 23 d'abril al 3 de maig de 1883. Va rebre el nom de *Projecte de Constitució per a l'Estat català* i, de fet, coherentment amb aquest enunciat, més que d'un Estatut d'autonomia es tracta de la Constitució d'un Estat independent que, «en ús de sa sobirania delegaria a la federació o conjunt dels Estats espanyols o ibèrics», unes determinades facultats. D'aquestes facultats que «delegaria», no n'hi ha cap de bàsica i gairebé totes només es refereixen a qüestions que afecten el conjunt de la federació. És un projecte considerablement progressista per a aquella època i, de tots els coneguts públicament, si exceptuem la *Constitució provisional de la República catalana* aprovada per l'Assemblea Constituent reunida a l'Havana l'any 1928 i composta per «les delegacions del Separatisme Català de dins i de fora de Catalunya (...), sota la presidència del senyor Francesc Ma

cia» (també ací es tracta de la Constitució d'un Estat sobirà i no pas d'un Estatut d'autonomia), és el que reconeix més facultats d'autogovern a Catalunya.

Aquest primer *Projecte de Constitució per a l'Estat català* aprovat pels federals estableix que «L'Estat català és sobirà i autònom, sense altres limitacions que les que es deriven del pacte federal»; que «la forma de govern de l'Estat català és la República democràtica representativa»; que «el poder legislatiu serà exercit per les Corts catalanes» i l'executiu -pel «president i els ministres». Dependran d'aquests òrgans de l'Estat català, entre altres, les relacions amb cada un dels Estats de la Federació; la conservació de la unitat i de la integritat de Catalunya; l'exercit i les forces d'ordre públic; els ferrocarrils, camins i altres obres públiques; muntanyes i mines; contribucions i emprèstits; les legislacions política, civil, penal i processal; la sanitat i la beneficència; la universitat, els instituts, les escoles d'agricultura, indústria, comerç, arts i oficis...; la conservació de l'ordre públic i el dret de declarar l'estat de guerra. El govern català nomenarà els caps i oficials de totes les forces armades de Catalunya. L'Estat català tindrà el seu propi poder judicial, amb el corresponent Tribunal Suprem, que no dependrà del poder executiu ni del legislatiu.

Tinguem en compte que el Partit República Democràtic Federal, autor d'aquest projecte, era el partit d'esquerra més antic que existia a Catalunya, un partit que s'hi havia mantingut plenament majoritari des que, amb la Revolució de Setembre del 1868, s'havien obtingut llibertats democràtiques substancials dins l'àmbit de l'Estat espanyol, fins que, amb la Restauració monàrquica de 1875, aquestes llibertats van quedar una altra vegada considerablement restringides. I que, després, així que les circumstàncies polítiques ho permeteren, el Partit Republicà Democràtic Federal va ser, fins al 1900, l'única força preconitzadora del reconeixement de la personalitat nacional de Catalunya que, al Principat, va participar d'una manera directa i

organitzada en la lluita electoral, en la qual, a desgrat del muntatge caciquista dels partits de torn, assolí èxits remarcables.

Tocant a l'altre partit que, a la seva manera, reivindicava els drets nacionals de Catalunya i mantenia una continuïtat històrica per damunt dels canvis operats a l'Estat espanyol, el Partit Carlí, també elaborà un projecte d'Estatut d'autonomia de Catalunya, si bé no ho féu fins l'any 1899, essent, per tant, posterior no solament al *Projecte de Constitució per a l'Estat català* sinó, també, a les *Bases de Manresa*, aprovades l'any 1892 per la Unió Catalanista.

En el projecte d'Estatut d'autonomia del Partit Cadí queda establert que «l'Estat espanyol és una Confederació indissoluble», constituïda per «Regions» que «són veritables persones jurídiques i, per lo tant, del tot independents en son govern interior». Per tal que això quedi ben clar, hom fa constar a continuació: «Ni les Corts tenen poder per a conculcar l'autonomia de les Regions, que com a conseqüència de causes naturals, és indestructible». Si bé en aquest text no és acceptada l'«absoluta independència», hi és vindicada «al més radicalment possible l'autonomia administrativa i econòmica, jurídica i política».

El Principat de Catalunya, dividit administrativament en comarques naturals descentralitzades, dins les quals seran autònoms els municipis, serà regit pels seus òrgans tradicionals: «Poder legislatiu de Catalunya: les *Corts Catalanes*. Poder executiu: *el Ministeri* (o Diputació única; o Generalitat) *del Principat*. Poder judicial: la *Suprema Audiència de Catalunya*». L'Audiència de Catalunya (és el suprem poder judicial, fallant en última instància tot el relatiu a Catalunya». D'acord amb aquest projecte carlí d'Estatut, Catalunya «tindrà el dret d'encunyar moneda amb ses pròpies armes» i el control dels serveis de Correus i Telègrafs. «Tindrà el mando absolut dels Mossos d'Esquadra i el delegat de la Guardia Civil; fomenarà i cuidarà de l'explotació de mines, canalització de rius, repoblació de boscos, construirà carreteres i ferrocarrils regionals, establirà Bancs agrícoles, Cambres de Comerç i demés institucions públiques que cregui necessàries. Restablirà els antics gremis, modernitzant-los, fent-los base del nou sufragi; usarà oficialment la llengua catalana a Catalunya i recaptarà tots els impostos, pagant a l'Estat Central la quantitat que es convingui per al sosteniment de les despeses generals de l'Estat». L'ensenyança també serà assumida per Catalunya. L'exercit «constarà de voluntaris» i «les reserves no serviran fora de la Regió jamai, com tampoc els cossos actius, en temps de pau. El rei és el Quefe de l'Exercit. Tots els militars es procurarà que sien fills de la terra, fins el Capità General de la Regió, si no és de sang real». Tocant al poder central, trobem que «el Rei és responsable davant dels tribunals, com qualsevol altre ciutadà o funcionari» i no li serà jurada fidelitat mentre ell no hagi jurat guardar i fer guardar les Constitucions generals i particulars de les Regions i les disposicions futures degudament establertes. A continuació es disposa que «contra les possibles ingerències del Rei i del Poder Central en els assumptes propis de les Regions, hi ha el *passe foral* que permet, donades certes condicions, desobeir al Rei i les mateixes Corts generals, mentre s'espera sentència del tribunal competent». Finalment, tocant a l'abast del terme regió en el context d'aquest projecte d'Estatut, cal tenir en compte que en el punt *cinquè* queda, aclarit que «Catalunya, i no

Espanya, és la Pàtria i la Nació dels catalans» i que «Espanya no és més que un tot polític, un Estat semiartificial».

L'any 1890, el Centre Català havia aprovat un *Programa Polític* que pot ésser considerat com un projecte d'Estatut d'autonomia. En aquest programa s'estableix que la «regió autònoma» tindrà poder legislatiu, amb plenes facultats per a fer «totes les lleis i codis regionals en els ordres civils, polítics, administratius i orgànics»; poder executiu, nomenat pel poder legislatiu; i poder judicial integral que comptarà, per tant, amb el corresponent Tribunal Suprem.

D'acord amb aquest programa, l'administració pública del Principat «serà en tots els rams servida per catalans», fins i tot quan es tracti de facultats reservades al poder central, i a tothom que a Catalunya exerceixi un càrrec públic li caldrà «posseir la parla de la terra», o sigui, la llengua catalana, que «serà oficial en tota la regió, així com en tots els establiments d'ensenyança», si bé «en els estudis sostinguts per Catalunya serà reglamentari ensenyar totes les llengües que siguin oficials a Espanya». També queda establert que aniran a càrrec de les institucions catalanes els serveis d'«Agricultura, Comerç, Indústria, Marina, Instrucció pública, Ciències, Arts i Literatura», així com «la higiene o salut pública» i «la construcció i canalització de rius i rieres». La divisió territorial es basarà en els municipis i les comarques. Tocant a les finances, Catalunya contribuirà a les despeses generals de l'Estat espanyol amb la part que li correspongui, però el govern central no podrà intervenir en la manera de recaptar els impostos. En temps de guerra, Catalunya aportarà a l'exercit de l'Estat espanyol el contingent que sigui establert, però correspondrà als catalans «d'adoptar la forma de reunir-lo». En temps de pau, «la força pública que es fixi en el conveni servirà en la regió tan sols i serà destinada a sostenir l'ordre públic, les lleis, la seguretat dels ciutadans i a guarnir les places fortes, costes i fronteres».

Cal tenir en compte, però, que el Centre Català, fundat l'any 1882 a iniciativa de Valentí Almirall, quan aprova aquest programa ja havia perdut gairebé tot el seu poder de convocatòria. Havent sofert importants escissions, anava quedant arraconat per la Lliga de Catalunya, nascuda l'any 1887 com a conseqüència de les escissions que descomponien el Centre Català.

Precisament la Lliga de Catalunya, l'any 1888, va adreçar un Missatge a S. M. D.ª Maria, Cristina Habsburg-Lorena, Reina regent d'Espanya, comtessa de Barcelona, en el qual es deia:

«Desitgem, doncs, que torni a posseir la nació catalana ses Corts generals lliures i independents, obertes pel Cap d'Estat o per son lloctinent, en les quals tinguin representació directa totes les classes socials, des de les més humils fins a les més elevades; Corts en les quals es votin els impostos de Catalunya i la quantitat amb que ha de contribuir el nostre país als gastos generals d'Espanya; Que sia Catalunya senyora del govern interior de sa casa, senyalant ella mateixa el contingent de l'exercit per al Principat, no quintant-se a sos fills ni fent-se a Catalunya lleves forçoses, sinó proveint-se de soldats voluntaris i a sou, els quals no deguin sortir mai en temps de pau del nostre territori; Que la llengua catalana sia la llengua oficial a Catalunya per

a totes les manifestacions de la vida d'aquest poble; Que l'ensenyança a Catalunya sia donada en llengua catalana; Que sien catalans los Tribunals de Justícia i totes les causes i litigis se fallin definitivament dintre del territori; Que els càrrecs de la nació catalana els nomenin els catalans mateixos, procurant que recaiguin en catalans els càrrecs polítics, els judicials, els administratius i els d'ensenyança; Que vinga el Cap de l'Estat d'Espanya a jurar a Catalunya ses Constitucions fonamentals, com a condició indispensable d'antic establerta per a exercir a dreta llei la sobirania en el Principat; I per fi, que es reintegri a Catalunya tot el que havent de ser lletra viva es guarda com a lletra morta en els arxius i en els fons de l'anima dels bons fills de la terra.»

Tres anys després, sorgia amb notable embranzida la Unió Catalanista que, del 25 al 27 de març del 1892, amb l'assistència de 243 delegats pertanyents a 155 poblacions del Principat, celebrà una assemblea a Manresa en el transcurs de la qual van ser aprovades unes, *Bases per a la Constitució Regional Catalana* que han passat a la història amb el nom de *Bases de Manresa*. La ponència era constituïda per Lluís Domènec i Montaner (president), Joan J. Permanyer i Ayats, Àngel Guimerà, Antoni Aulèstia i Pijoan, Josep Coroleu, Ramon Picó i Campamar, Pau Colomer, Pau Font i de Rubinat, Joaquim Vayreda i Enric Prat de la Riba (secretari).

En el text aprovat per l'assemblea, queda establert que «la llengua catalana serà l'única que amb caràcter oficial podrà usar-se a Catalunya i en les relacions d'aquesta regió amb el Poder central»; que «sols els catalans, ja ho sien de naixença, ja per virtut de naturalització, podran desempenyar a Catalunya càrrecs públics, fins tractant-se dels governatius i administratius que depenguin del Poder central», i que «també deuran ésser desempenyats per catalans els càrrecs militars que importin jurisdicció». La comarca natural i el municipi constitueixen el fonament de la divisió territorial i, d'una manera taxativa, es fa constar que «Catalunya serà l'única sobirana de son govern interior», i que, «per tant, dictarà lliurement ses lleis orgàniques; cuitarà de sa legislació civil, penal, mercantil, administrativa i processal; de l'establiment i percepció d'impostos; de l'encunyació de la moneda». El poder legislatiu radicarà en les Corts catalanes que, al mateix temps, nomenaran el Poder executiu català. El poder judicial estarà íntegrament en mans dels catalans, «devent ser fallats en un període de temps determinat i en última instància dintre de Catalunya tots els plets i causes». També s'estableix en aquestes *bases* que «Catalunya contribuirà a la formació de l'exercit permanent de mar i terra per medi de voluntaris o bé d'una compensació en diners prèviament convinguda, com abans de 1845», i que «el cos d'exercit que a Catalunya correspongui serà fix i a ell deuran pertànyer els voluntaris amb que hi contribueixi». D'acord amb la *base* 13, «la conservació de l'ordre públic i la seguretat interiors de Catalunya estaran confiades al sometent, i per al servei actiu permanent es crearà un cos semblant als mossos d'esquadra o de la guàrdia civil. Dependran en absolut totes aquestes forces del poder regional». La *base* 5 es refereix a l'ensenyança pública que, «en sos diferents rams i graus, deurà organitzar-se d'una manera adequada a les necessitats i caràcter de la civilització de Catalunya».

LA MANCOMUNITAT I L'ESTATUT

El segle XX va iniciar-se amb la plena irrupció del catalanisme en la lluita electoral, i el *caciquisme*, que feia inviable el triomf de qualsevol opció política que no fos la dels *liberals* i els *conservadors* addictes al sistema implantat amb la restauració monàrquica del 1875, quedava desarticulat a Catalunya. Si bé els dos *partits de torn* continuaren controlant el poder en el conjunt de l'Estat espanyol, a partir de les eleccions del 1901 van quedar gairebé eliminats de la vida política catalana. Però, a desgrat de les victòries electorals i de mobilitzacions de masses com les de la *Solidaritat*, Catalunya no assolí recuperar cap parcel·la d'autogovern. La Mancomunitat, constituïda l'any 1914, que podria ser considerada com un regim pre-autonòmic, mai no va arribar a assolir més facultats que les estrictament administratives que corresponien a les diputacions provincials.

L'any 1917, amb l'Assemblea de Parlamentaris, la pressió catalana, que incidia en una conjuntura especialment delicada per a la monarquia espanyola, va posar en una situació compromesa els governants de Madrid; però amb la inclusió de dos ministres de la Lliga Regionalista en el nou govern que constituí García Prieto, l'Assemblea de Parlamentaris s'esvaí sense que s'hagués obtingut cap mena de guany per a Catalunya. La participació de la Lliga en el govern espanyol (hi va tenir com a ministres, primer Felip Rodés i Joan Ventosa i Calvell i, després, Francesc Cambó) només serví per a apuntalar el regim.

Finalment, trobant-se la Lliga altra vegada a l'oposició, enmig d'una nova mobilització, massiva del poble català, la Mancomunitat, amb el suport de 1046 ajuntaments, que representaven el 98'362 % de la població censada al Principat, el 29 de desembre de 1918 va lliurar al cap del govern espanyol unes *Bases de l'autonomia de Catalunya* en les quals és prevista, per primera vegada, l'aplicació del regim autonòmic al conjunt dels Països Catalans i s'estipula que el govern català, integrat per un Parlament bicameral i un poder executiu responsable davant l'esmentat Parlament, «tindrà plena sobirania per a regir els afers interiors de Catalunya» que no hagin estat reservats a l'Estat.

Les facultats en les quals «subsisteix íntegrament i sense cap limitació la sobirania de l'Estat», gairebé coincideixen del tot amb les que havia establert, l'any abans, l'Assemblea de Parlamentaris. Són les següents: Relacions internacionals i representació diplomàtica consular; l'exèrcit, la marina de guerra i tot allò que es refereix a la defensa del territori; l'adquisició de la nacionalitat i l'exercici dels drets individuals establerts en el títol primer de la Constitució; el règim aranzelari, tractats de comerç, duanes; l'abanderament de vaixells mercants i els drets i beneficis que concedeix; els ferrocarrils i canals d'interès general; la legislació penal i mercantil, comprenent-hi la propietat industrial i la intel·lectual; els pesos, mesures, sistema monetari i condicions d'emissió de paper moneda; la reglamentació dels serveis de correus i telègrafs; l'eficàcia dels documents públics i de les sentències i comunicacions oficials; la legislació social; els aprofitaments hidràulics quan les aigües recorrin algun territori no català i quan tinguin per objecte el

transport d'energia fora de Catalunya. Tocant a les garanties, queda establert que «per a dirimir els conflictes que puguin suscitar-se entre autoritats i govern de l'Estat i els del poder regional, es constituirà un tribunal mixt, que, a més de la facultat de resoldre les qüestions jurisdiccionals, tindrà la de declarar la nul·litat i ineficàcia de tota disposició legislativa o governativa, tant emanada de l'Estat com del poder regional, que envaeixi l'esfera assignada respectivament a la sobirania d'un o altre». Com podem veure, la sobirania («regional» és equiparada a la sobirania de l'Estat.

En l'exposició que acompanya les bases, hi ha una breu síntesi de l'esforç continuat del poble català per recuperar els seus drets nacionals «d'ençà que, ja fa dos segles, quedà suprimida del tot la llibertat política de Catalunya». La presentació de les *Bases* per tant, «no representa un fet isolat, sinó que, essent reflex fidel de la més recent de les innombrables manifestacions de la voluntat de Catalunya a favor de la seva llibertat interna, és al mateix temps expressió veritable d'un estat d'opinió que no pot ser desatès pels poders públics». L'exposició acompanyadora de les *Bases* s'acaba amb el paràgraf següent: «En aquest moment solemne de la història universal, quan triomfa en el món el principi del dret col·lectiu dels pobles a disposar lliurement d'ells mateixos i ser regits per les institucions a les qual hagin donat el seu suport, els catalans es dirigeixen al govern i al poble espanyol per declarar la seva voluntat de regir autòmicament la vida de Catalunya. Si el govern atén la nostra petició i encerta a resoldre-la en justícia, estem segurs que, en la llibertat reconquistada, es trobaran els més sòlids i duradors llaços d'unió fraternal entre els pobles de la península i amb totes les nacions del món.»

Dies abans, el 15 de novembre, els republicans havien presentat a les Corts espanyoles una proposició que deia: «El Congrés concedeix a la regió catalana l'autonomia integral.»

A Madrid, enmig d'una forta agitació anticatalana, es produí una crisi ministerial. Romanones formà un nou govern i, després d'un accidentat debat sobre l'autonomia, el 12 de desembre els diputats catalans van abandonar el Parlament espanyol. En arribar a Barcelona, foren rebuts entusiàsticament per una gran multitud; i, una vegada més, hi hagué topades violentes entre els manifestants, que cada dia exterioritzaven posicions més radicalment independentistes, i la força pública. El 18 de desembre, el govern espanyol creà una comissió extraparlamentària encarregada de redactar un Estatut d'autonomia de Catalunya, però el catalanisme, en bloc, es nega a participar-hi i no n'accepta la validesa. Com a alternativa, els ajuntaments de Catalunya, constituïts en assemblea, el 26 de gener del 1919 van aprovar un altre Estatut, redactat pel consell permanent de la Mancomunitat i una comissió de parlamentaris catalans en la qual eren representades totes les tendències. El dia abans, havia obtingut l'aprovació de l'Assemblea de la Mancomunitat.

En aquest nou Estatut, queda establert que «el govern de Catalunya integrat per un Parlament, un poder executiu i un governador general, regirà amb plena i definitiva autoritat la vida interior de Catalunya». El governador general serà «el màxim director del poder regional, exercint les funcions del poder moderador en qui es verifica la unitat de poders i es personifica la

sobirania de Catalunya», al mateix temps, tindrà la representació del poder central. El Parlament, com en les *Bases*, serà bicameral. «Contra els acords i les resolucions del govern de Catalunya en les matèries atribuïdes a la seva potestat no hi cabrà recurs de cap mena davant les autoritats del poder central»; però el tribunal mixt que, segons les *Bases*, hauria de dirimir els conflictes sorgits entre l'Estat i el poder regional, desapareix; d'acord amb el nou Estatut, correspondrà al Parlament espanyol judicar les extralimitacions del govern de Catalunya.

Les facultats pròpies i exclusives del poder regional seran: «L'ensenyança en tots els seus graus i els altres serveis d'instrucció i belles arts, exceptuant el regim de propietat intel·lectual»; el règim municipal i provincial, amb plenes facultats; el dret civil català; l'administració de justícia, amb el corresponent Tribunal de Cassació; l'ordenació de l'exercici de la fe pública i el nomenament dels registradors de la propietat i els notaris; totes les obres públiques «excepció feta del ferrocarrils, canals i ports que siguin d'interès general espanyol»; el servei telefònic; tots els serveis forestals i agrònomic; la roturació de terrenys incultes i dessecació de maresmes i aiguamolls; beneficència i sanitat, policia i ordre públic. Correspondrà al govern català l'execució de les lleis en matèria de mines, aigües, caça, pesca, correus i telègrafs, i de les disposicions dimanants de la legislació social, així com l'execució i aplicació de la legislació sobre expropiació forçosa i establiment de servituds a favor de determinats serveis i concessions; a més, el Parlament català podrà acordar «modificacions, complements i extensions» a les lleis que regulen aquestes matèries reservades al poder central.

Però, igual que les *Bases*, aquest projecte d'Estatut tampoc no fou tingut en compte a Madrid.

PROJECTE DE CONSTITUCIO DE LA PVBLICA CATALANA

El projecte d'estatut d'autonomia aprovat el 25 de gener del 1919 per l'Assemblea de la Mancomunitat i, l'endemà, pels ajuntaments i del Principat constituïts en assemblea, tot i que significava una minva de les facultats catalanes d'autogovern en relació amb les *Bases* que Puig i Cadafalch, com a president de la Mancomunitat, havia lliurat al cap del govern espanyol el 29 de novembre de 1918, tampoc no fou acceptat a Madrid. Rom va al·legar que el text en qüestió havia nascut de la «deliberació il·legal d'una assemblea irregularment constituïda». Fou inútil que, davant d'arguments d'aquesta mena, Cambó primer, i, després, tot el conjunt dels diputats autonomistes demanessin que el projecte fos sotmès al referèndum individual dels catalans. Continuava essent cert, tal com havia reconegut Cambó en la sessió del parlament espanyol del 12 de desembre del 1918, que, a Espanya, els plets de llibertat col·lectiva mai no trobaven solució jurídica.

Però el bloc únic que, darrerament i una vegada més, el catalanisme presentava enfront de Madrid es va veure greument compromès quan, a darrers de març, va esclatar la vaga general originada en el conflicte de «la Canadenca». Davant l'amenaça que el moviment obrer significava per a la

burguesia, Francesc Cambó, malgrat que no feia gaire temps que havia afirmat que Catalunya estava «decidida a triomfar, i a triomfar ara, pesi a qui pesi i costi a qui costi», tot i haver amenaçat a qui gosés posar-se «davant de Catalunya en marxa» dient-li que seria «aixafat com qui es posa davant d'un ferrocarril, perquè nosaltres no podem ni volem deturar la marxa del poble de Catalunya», malgrat tot plegat, junt amb el seu partit, la Lliga Regionalista, va decidir de deixar ajornada la lluita per les reivindicacions nacionals catalanes i, dos anys després, va tornar a ser ministre del govern espanyol.

Mentrestant, Francesc Macià, que, a les Corts espanyoles, tot reclamant la total independència de Catalunya, ja s'havia enfrontat amb el Cambó ministre del govern espanyol, el 2 de febrer del 1919, amb el propòsit d'assentar sobre la base de la realitat nacional catalana «els grans principis que la ciència ha promulgat i que les revolucions han afirmat», llançava una crida al poble català per a fundar la Federació Democràtica Nacionalista i feia públic el seu projecte de Constitució de la República catalana independent; una constitució, per cert, extraordinàriament democràtica i progressista. En aquest document, en un apartat que feia referència al «règim extern de Catalunya», era expressada la voluntat d'assolir una «federació de tots els pobles de la Península constituint els Estats Units d'Iberia». Caldria, però, que, abans, hagués estat «reconeguda i acceptada la personalitat de totes les terres que constitueixen la nació catalana», i que, un cop obtingut el «reconeixement integral de la nació catalana», el «pacte» que s'establís «entre els pobles interessats» fos basat en la «mútua conveniència i mútua igualtat internacionals» i fos «rescindible». A més, la federació de les nacions ibèriques hauria de tenir el propòsit de fomentar la federació de raça llatina, com a camí per a arribar a la confederació de tots els pobles de la terra».

Enmig d'una lluita de classes que havia entrat a l'espiral de la violència, les posicions nacionalistes es radicalitzaven i, en bona part, cada dia s'omplien més de contingut social. Pel juny del 1923 va ser fundada la Unió Socialista de Catalunya. En una ponència que fou aprovada en el seu congrés fundacional, Manuel Serra i Moret deia: «ens confessem socialistes, i aplicant aquest principi a les coses de Catalunya, ens proclamem socialistes catalans i a la vegada els primers defensors de la seva independència, la qual volem establir sobre la base segura de la socialització de tota la riquesa universal» .

Un any abans, nacionalistes independents juntament amb la part més liberal de la Lliga Regionalista, bàsicament les seves joventuts, havien celebrat la Conferència Nacional Catalana, que adoptà posicions republicanes i independentistes. Considerant que Catalunya es trobava «moralment en situació de guerra» contra l'Estat espanyol, tot postulant la necessitat de constituir un «front únic de combat», va acordar utilitzar tots els mitjans de lluita legals i «aquells altres que faci necessaris la resistència que, al reconeixement dels nostres drets, oposi l'Estat que els deté». Per dur a terme els acords de la Conferència fou fundada Acció Catalana, que va declarar «Som en estat de guerra».

Tot enfrontant-se amb la Conferència Nacional Catalana, la Lliga Regionalista va reconèixer que la «consciència nacional catalana» cada dia s'havia anat

irritant més a causa de la resistència que oposaven els governants i els polítics espanyols «a les més modestes reivindicacions de la Mancomunitat (...) a tots els delers de llibertat i enfortiment de Catalunya»; i féu notar que si persistien les mateixes constàncies d'opressió, potser les posicions més extremistes i els procediments més revolucionaris constituïrien «l'únic camí que restés obert a les aspiracions de Catalunya». Complementant aquestes declaracions, Francesc Cambó va advertir: «A tots els pobles als quals no es volgué donar uns graus de llibertat se'ls hagué de reconèixer la independència completa»; i afegí: «Voler encara avui fer de tota Espanya una Castella gran, és condemnar Espanya a reduir-se als límits de la Vella Castella»; i va afirmar: «Si Catalunya hagués de triar entre la submissió abjecta i la separació, que no en tinguin cap, de dubte, que la immensíssima majoria dels catalans optarien per la separació, abans que per la submissió».

Macià, que no havia assolit que la Conferència Nacional Catalana desemboqués en una assemblea constituent de l'Estat lliure de Catalunya, al cap de poc temps, el 8 d'agost, va fundar l'organització patriòtica Estat Català, que preconitzava, i començà a organitzar, la lluita armada. A l'any següent, havent triomfat Acció Catalana a les eleccions provincials, Francesc Cambó es va retirar de la política.

El nacionalisme català havia arribat a un alt grau d'exacerbació. És l'època en que proliferen els Clubs Separatistes Catalans, organitzats pels catalans residents a l'estranger, bàsicament a Amèrica. L'Onze de Setembre de 1923 milers de persones van desfilar davant del monument a Rafael Casanova als crits de «Visca Catalunya lliure» i «Mori Espanya!»; es van produir topades sagnants entre els manifestants, i les forces d'ordre públic. Dos dies després tingué lloc el cop d'Estat del general Primo de Rivera.

Amb la Dictadura es va iniciar un període de dura i sistemàtica repressió contra el catalanisme. Tots els ajuntaments foren destituïts i la Mancomunitat va ser abolida. Llavors, més que mai, des de l'exili, Francesc Macià no va saber veure cap altre mitja per a l'alliberament nacional de Catalunya si no era la lluita armada, i intentà d'iniciar-la des de Prats de Molló. A la recerca d'ajuda, anà a Moscou i a diversos països d'Amèrica.

Durant el seu periple, els dies 30 de setembre i 1^a i 2 d'octubre del 1928 va presidir, a l'Havana, l'Assemblea Constituent del Separatisme Català, en la qual fou aprovat un nou projecte de Constitució de la República catalana. Es tracta, una vegada més, de la Constitució d'un Estat català independent, totalment sobirà.

ESTATUTS DELS ANYS TRENTA

Un altre projecte d'estatut d'autonomia és el que el Partit Tradicionalista (els carlins) va elaborar l'any 1930. En el primer capítol, que tracta de la personalitat de Catalunya i del seu territori, hi llegim:

»Reconeixem la personalitat nacional de Catalunya, amb totes les característiques individualitzadores.

»Els pobles que constitueixen l'actual Espanya es federaran lliurement. Cal reconstruir de bell nou aquella Confederació, amb igualtat de tracte i de personalitat per a cada un d'ells.

»Dintre la Confederació, tots els pobles conservaran plena i absoluta autonomia.

»El territori de Catalunya s'entendrà constituït pel que formen ara les anomenades "províncies" catalanes, sense renunciar a la revisió de fronteres que tancaven l'antigua Catalunya estricta.»

En altres capítols, queda establert que la Generalitat de Catalunya, màxim poder nacional, «tindrà facultats legislatives en totes les matèries no reservades al Poder Confederal i per mitja dels seus ministres aplicarà les lleis». La Generalitat, però, no podrà delegar al Poder Confederal i, per tant, no podrà renunciar-ne el ple exercici, cap de les facultats següents: «L'ensenyament en tots els graus i tots els serveis d'instrucció pública i belles arts»; l'administració de justícia «sense recurs fora de la nostra terra»; l'exercici de la Fe Pública i el nomenament dels notaris; les obres públiques; i els serveis forestals, agronòmics i hidràulics; la beneficència i la sanitat; la policia i l'ordre interior. Al mateix temps «l'aplicació de les lleis confederals que siguin aplicades a Catalunya, i l'exercici d'aquelles funcions que, per ésser de caràcter general, pertocuin també al Poder Confederal, correspondran per delegació a Generalitat de Catalunya, la qual assumirà totes les facultats que al Govern Confederal i als seus organismes atorguin aquelles lleis o funcions». Tocant a l'exercit, queda establert que «a Catalunya, el servei militar serà voluntari».

«Contra els acords i resolucions del Poder de Catalunya, en les matèries que li siguin privatives, no serà possible cap recurs davant les autoritats del Poder Confederal». I mentre, per una banda, s'especifica que «els acords de la Generalitat que reuneixin les condicions legals seran executius una vegada sancionats pel President de Catalunya», per l'altra queda aclarit que les «lleis dictades pel Poder Confederal, com a aplicables als pobles federats», podran declarar-se «atemptatòries a la personalitat, drets i llibertats de la nostra terra», si se'n presenta el cas.

Tocant a aquest estatut, cal remarcar que és utilitzat el nom de la Generalitat en referir-se al Poder nacional català, cosa que no succeeix amb cap dels anteriors projectes d'estatut d'autonomia o bé de Constitució de Catalunya, si n'exceptuem el projecte elaborat també pels carlins l'any 1899, i el que, redactat per una comissió extraparlamentària, va presentar al Congrés el govern espanyol, projecte aquest que, com hem vist, va ser refusat per totes les forces polítiques catalanes.

Finalment, cal tenir en compte que, als anys trenta, l'autonomia de Catalunya fou assolida per l'impuls de tot el poble català i que van contribuir a la seva consecució des dels carlins als comunistes, però que l'empenta decisiva que la va fer viable no va venir dels qui projectaven estatuts amb més o menys atribucions d'autogovern, sinó dels autors de projectes de Constitució d'un Estat català amb plena sobirania, del tot independent. Va ser Francesc Macià, figura bàsica en la redacció de dos projectes de Constitució d'aquesta mena,

qui, el 14 d'abril del 1931, amb la proclamació, a Barcelona, de la República catalana hores abans de ser proclamada, a Madrid, la República espanyola, va fer possible que Catalunya recuperés algunes de les parcel·les de l'autogovern que li havia estat ,arrabassat, l'any 1714, per la força de les armes.

De tota manera, el grau d'autonomia que l'Estat espanyol s'avingué a reconèixer oficialment a Catalunya, enmig de l'hostilitat anticatalana que es va desencadenar per terres de Castella, va quedar ben per dessota de les mínimes facultats d'autogovern que el poble català havia estat reclamant durant anys i panys. De l'Estatut de Núria, plebiscitat massivament pel poble català el 2 d'agost del 1931, malgrat que ja havia estat redacta a base de moltes renúncies, en va quedar una simple caricatura.

En el text aprovat per les Corts espanyoles el 9 de setembre de 1932, les atribucions d'autogovern reconegudes a Catalunya eren ben migrades, en algun aspecte irrisòries. El que, per la voluntat dels catalans, havia estat presentat a Madrid com un estatut de relació, un pacte, entre dos poders establert partint del dret d'autodeterminació i de l'existència, no solament de fet sinó de dret, de la Generalitat de Catalunya, reorganitzada com a conseqüència de la proclamació de la República catalana, es convertia en un estatut atorgat per un poder superior. Ja d'entrada, la supressió del preàmbul significava el refús d'allò que hi havia de més significatiu en l'estatut que havia estat plebiscitat.

Tocant a les modificacions introduïdes a l'articulat, a més de la substitució *d'Estat autònom per Regió autònoma*, cal destacar la supressió del primitiu article segon, en el qual era establert que «el poder emana del poble i el representa la Generalitat», i la de l'article en que era estipulat que, mentre el servei militar fos obligatori, els catalans el prestarien «en temps de pau en territori de Catalunya»; així com importants restriccions tocant a la llengua, a l'ensenyament, als serveis d'ordre públic, a les finances. També, amb l'estatut aprovat per les Corts de la República, resultava impossible la coordinació del Principat amb les Balears, el País Valencià i la faixa catalana d'Aragó, en regim d'autonomia compartida.

L'Estatut del 1932, per la manca d'atribucions que fixava per al Poder autònom, no satisfent ningú, va ser un estatut conflictiu.

EL PENSAMENT NACIONALISTA CATALÀ (1640-1939)

PRIMERES FORMULACIONS

La necessitat de cohesió que sentien els catalans que l'any 1640 lluitaven col·lectivament en defensa de la seva llibertat, amenaçada pels intents imperialistes de la Cort de Castella, va generar els primers textos del nacionalisme reivindicatiu català -uns textos que contenen els plantejaments bàsics d'un «*patriotisme social, defensiu*» que ja té les característiques dels nacionalismes d'alliberament dels nostres dies.

En papers impresos que circulaven entre el Poble, publicats per la Generalitat, pel Consell de Cent, per particulars com Martí i Viladamor, etc. juntament amb la doctrina de la nació catalana, basada en el fet de posseir els catalans una llengua i una literatura pròpies i una secular manera d'entendre i de practicar col·lectivament la llibertat, i amb l'assumpció i la reivindicació d'un passat, el de l'Edat Mitjana, que per la seva esplendor estimulava, l'esforç de redreçament nacional, hi trobem els incentius ideològics característics d'un moviment d'alliberament nacional plenament assumit. En denunciar que els invasors pretenien «*subjectar Catalunya com a terra conquistada*» que els abusos de l'absolutisme serien executats a Catalunya «amb major puntualitat i rigor que a Castella, ja per odi, ja per diferencia de nació», i en manifestar el temor que els catalans fossin tractats com els indis d'Amèrica, tot afirmant que «*no és la Nació catalana ventolera i subjecta a mudances, ans ferma i constant en lo que empren*», els combatents catalans de la Guerra dels Segadors consideraven que no havien de tenir-se en compte els sacrificis de tota mena que la lluita imposava, sinó el fruit que havien «*de donar a Catalunya. a la llibertat i al bon estat que han de restar per als fills, néts i demás generacions, els quals es podrien queixar amargament de que havent els presents heretat de sos passats una Catalunya lliure, senyora i privilegiada, els deixen a ells una Catalunya esclava, petjada i amb estat infame*».

Amb la Guerra de Successió, amenaçada de nou la llibertat de Catalunya, el «*patriotisme social, defensiu*», el nacionalisme reivindicatiu dels catalans va tornar a eixir a la superfície, i en els opuscles i fulls volants impresos que anaven de ma en ma i en discursos, com el del diputat Ferrer i Ciges, tornem a trobar-hi la doctrina de la Nació i de la defensa dels drets nacionals que havia caracteritzat els plantejaments del 1640; si bé ara era feta la distinció entre el poble castellà, convertit en carn de canó lliberticida després d'haver estat junyit a l'absolutisme de la Corona, i les oligarquies castellanques que, havent esclavitzat la seva pròpia nació, maldaven per sotmetre la nació catalana.

EL PRIMER SEGLE D'OPRESSIÓ

Sotmesos el País Valencià, el Principat i les Illes pels exercits franco-espanyols de Felip V, d'una manera o altra la consciència nacional catalana va

continuar manifestant-se i, en la mesura que era possible, els catalans reivindicaven llurs drets col·lectius.

L'any 1734, en el *Via fora els adormits*, els «antics aliats» des catalans, acusats d'haver-se desentès dels compromisos contrets, eren incitats a «*satisfere a Catalunya de sa llibertat mal perduda*», a complir «*l'obligació de restituir-li sa llibertat, contra quants concorregueren a sa esclavitud*». En tons semblants, l'any 1736 -«*de la Nostra Esclavitud, 22*», segons consta en el mateix document- fou redactat i publicat el *Record de l'Aliança fet al Serm Jordi Augusto rei de la Gran-Bretanya*.

Durant els anys posteriors del segle XVIII i en els inicis del XIX textos, entre altres, de Baldiri Reixach, Pere Salsas i Trilla, Francesc Roma i Rossell, Josep Mora i de Catà, Antoni de Capmany, Tomas Puig; documents com els de l'Acadèmia Sense Nom, de l'Acadèmia de Bones Lletres, dels diputats de València, Mallorca i Barcelona, i edicions com la de les *Noves cibles a la Nació catalana per animar-los a prendre les armes* amb motiu de la Guerra Gran (1793-1795), ens demostren que la submissió dels Països Catalans al Consell de Castella no havia pas anul·lat la consciència nacional catalana.

GUERRES I REVOLUCIONS DEL SEGLE XIX

Acabada la Guerra del Francès i durant uns quants anys, mentre a Catalunya tenien lloc alçaments i conspiracions de diversa mena, als governants espanyols els preocupava el creixement de «*l'hidra del federalisme*». En entrar al segon terç del segle XIX, aquesta «hidra» cada dia anà esdevenint més visible.

Entre 1833 i 1840, una bona part de la pagesia catalana, amb el suport d'importants sectors del clergat, convertida en *carlina*, enyorosa de les lleis i de les institucions polítiques perdudes l'any 1714, lluità en una nova *guerra de successió* a favor del pretendent don Carles, el nom del qual despertava el record de l'arxiduc Carles d'Àustria, que havia encarnat la llibertat de Catalunya, enfrontat a Felip V, en la *guerra de successió* per antonomàsia. D'altra banda, les classes populars de la Catalunya industrialitzada i de la que hi tenia una relació més directa, en els enfrontaments armats -de signe liberal i, en certs moments, de caire socialitzant- que van mantenir contra els governs de Madrid entre el 1835 i el 1868, propugnaven la reconstitució modernitzada de la Confederació catalano-aragonesa, projectaven un Estat català sobirà que, pactant d'igual a igual amb els altres Estats, formaria part de la República federal espanyola o bé de la confederació ibèrica; pensaven en la independència de Catalunya.

Cal posar una atenció especial en la Guerra dels Matiners (1846-1849), sostinguda pels catalans que, en paraules de Ramon Cabrera, es volien desempallegar del «*jou vergonyós*» dels governs de Madrid; una guerra en la qual van lluitar junts els carlins, els progressistes radicals i els republicans. Presidida per Tomàs Bertran i Soler, que afirmava que els catalans «*tots tendeixen a la independència*» i que «*Catalunya es troba en la mateixa posició que els irlandesos*», fou constituïda la Diputació General de Catalunya, que el 24 de novembre del 1848 va llançar una proclama en la qual llegim: «*Industriosos, actius i laboriosos, la nostra laboriositat és un crim per al poble dominador; i se'ns*

anomena rebels perquè mai no hem volgut consentir el jou dels esclaus (...) Som catalans: i des d'aquest moment, alçant l'estendard de Sant Jordi, tots ens mirarem com germans. (...) Unim-nos d'una vegada en defensa dels nostres furs perduts, sacsejant amb resolució i fermesa els ferros que arrosseguem. (...) Des d'ara, Catalunya no té més que una ensenya i a ella han d'afiliar-se tots els adalids d'aquesta noble nació.»

Entre els qui, des del 1814 al 1868, anys en que els estats de guerra i d'excepció se succeïen gairebé ininterrompudament al Principat, assoliren, d'una manera o altra, fer sentir la seva veu a favor dels drets conculcats de Catalunya, trobem Antoni Puigblanch, fra Magí Ferrer, Salvador Maluquer, Joan Prim, Francesc Pi i Margall, Joan Mañé i Flaquer, Joan Illas i Vidal i Víctor Balaguer.

L'any 1851, Joan Baptista Guardiola, en el *Libro de la democracia*, considerant com una «veritat que ningú no nega» que «els elements constitutius de la personalitat nacional dels pobles són: raça, llengua, clima i història» i conegudes les diferències existents entre «Catalunya, Andalusia, Galícia, les Províncies Bascongades i Castella», dona com un fet, «no desmentit per ningú i fecund en transcendents conseqüències», que «la raça espanyola no és una sola; que l'idioma a Espanya no és un sol i que la història no és una sola, això és, que a Espanya els elements constitutius de la seva personalitat nacional no són uniformes, sinó variats, i que no hi ha en ella, per tant, un sol poble, una sola nacionalitat, sinó varis pobles, varies nacionalitats; que Espanya no és, en rigorós i bon sentit de la paraula, una sola nació, sinó un feix de nacions». A aquestes diverses nacions, afegeix, caldria «deixar-les en la llibertat més ampla, la més absoluta, de governar-se en allò seu segons l'estat dels seus costums i les necessitats de la seva particular civilització exigissin i elles més bé entenguessin».

L'any 1859, a *Cataluña y los catalanes*, Joan Cortada assolí presentar una síntesi ben reeixida de la realitat nacional catalana. Partint de l'evidència que «Catalunya té la seva història com la tenen totes les nacions», constatava que els catalans «de la història, només n'hem pogut aprendre la dificultat de saber-la». Iniciava les seves documentades reflexions afirmant: «Som catalans i ens en gloriegem, de la mateixa manera que un francès té l'orgull d'ésser francès i un anglès no deixaria d'ésser-ho per res del món» i afegia que «això en definitiva és amor a la pàtria»; després es preguntava: «Nosaltres hem vist Grècia sotmesa a Turquia; però, eren turcs els grecs? (...) Rússia s'apoderà de Polònia, i els polonesos, són per això russos? Els hongaresos són austríacs? Ho són els venecians? Els hindús, són anglesos? Fins i tot dins la mateixa Anglaterra, són anglesos els irlandesos?», i tancava el seu arrodonit assaig afirmant: «Es sant l'amor a la pàtria, i la nostra pàtria és Catalunya.»

EL CATALANISME A PLENA LLUM

A conseqüència de la Revolució de Setembre (1868) es va obrir un període de llibertat d'expressió que, si bé amb algunes llacunes, va durar cinc anys. Ja no calia recórrer a la premsa estrangera ni a l'opuscle clandestí per expressar les idees i els projectes polítics; i, sobretot, hom ja no quedava sotmès als condicionaments que imposava la lluita incerta. Expulsats del tron d'Espanya els descendents de Felip V, a desgrat de malfiances notòries lligades a inconformismes radicals, els catalans, en general, tenien la impressió d'haver assolit un estatut democràtic irreversible des del qual tindrien possibilitats de realització tots els idearis progressistes d'alliberament. Amb la Revolució de Setembre, no solament va sorgir a la superfície, impetuosament, el catalanisme, sinó que va esdevenir possible de debatre'n els plantejaments teòrics a la llum del dia, sense risc, en lletra impresa.

Durant aquest període, el liberalisme catalanista d'expressió federal no esquerrana trobà el seu més important teoritzador en Francesc Romaní i Puigdemoglas que, usant la terminologia d'avui, podríem qualificar de democratacristià. En *El federalismo en España* (1869) presenta un documentat i enèrgic memorial de greuges de Catalunya, «que sofreix de mala gana un jou que esmorteix la seva embranzida», contra l'Estat espanyol. Tot posant en relleu les característiques del poble català en el passat i en el present, i considerant, com Joan Baptista Guardiola, que «Espanya és un feix de nacionalitats cada una de les quals es manté viva» i, prenent com a model la Confederació catalano-aragonesa, propugna que Espanya esdevingui un conjunt d'Estats independents.

Amb la Revolució de Setembre, ja des del primer moment, els republicans federals van aparèixer com la força política més important del Principat. Valentí Almirall, que en va ser una de les figures més destacades, a *Idea exacta de la federación* (1869) considera que a Espanya només hi podrà haver democràcia quan s'hi estableixi una «*Federació de petites repúbliques*»; i, fugint d'ambigüitats, deixa ben clar que, «*essent la paraula federació sinònim d'aliança*», una federació no pot ser res més que un contracte, en igualtat de condicions, entre «*pobles sobirans*». Per esvair qualsevol dubte sobre el seu projecte federal, reitera: «*Cada Estat, en una federació, és una República sobirana que no té cap més deure que el de respectar allò que pacta voluntàriament. (...) Cada Estat, doncs, formarà per a ell mateix les lleis civils, penals, administratives, etc., que més convinguin a la seva naturalesa i circumstancies.*»

Però és al diari «El Estado Catalán», promogut i dirigit precisament per Valentí Almirall, on trobem alguns dels textos més significatius del catalanisme d'aquell període. Òrgan dels federals intransigents que, amb el lema «*o tot o res*», havien declarat la «*guerra a Madrid*», «El Estado Catalán» denuncia que la unitat espanyola «*és la iniquitat establerta en sistema*», que entre Monarquics i republicans unitaris no hi ha pràcticament cap diferència i que els federals castellans només són descentralitzadors i que, per tant, de federals, únicament en

tenen el nom. Al mateix temps, assumeix el qualificatiu de *separatistes* amb que són etiquetats, des de Madrid, els federals catalans,

Mereix una atenció especial Josep Narcís Roca i Ferreras que, des d'«El Estado Catalán», i sobretot, des d'un altre diari republicà federal, «La Independencia», i des de «La Renaixensa», se'ns apareix com el teoritzador més documentat, més lúcid, més coherent del nacionalisme català del segle XIX. Fou ell qui primer (1871), enfrontant-se amb concepcions en voga en aquella època, va estudiar els fets nacionals en relació amb l'internacionalisme, considerant que n'eren la base i no pas la negació. D'acord amb aquest plantejament creia que, tant en la societat capitalista com en un futur món comunista, calia que totes les nacions oprimides, com Polònia, Irlanda, Bohèmia, Galícia, Euskadi, Catalunya ... potenciessin el seu *«patriotisme social, defensiu»* i lluitessin per alliberar-se de qualsevol forma d'Opressió nacional, ja que només podria haver-hi un autèntic internacionalisme quan totes les nacions, grans i petites, fossin absolutament lliures i estiguessin situades en un pla d'absoluta igualtat que fes impossible cap mena d'explotació o de discriminació cultural, econòmica, etc.

Partint de dades històriques, Roca i Ferreras afirma que els catalans, amb una *«constància portada fins al sacrifici, fins a la mort»*, han lluitat sempre per la seva independència nacional. Una altra de les tradicions de Catalunya, ens diu, és *«la tradició de les llibertats que avui diem polítiques, municipals, democràtiques i d'alliberació o emancipació de classes socials. De manera que -afegeix- la tradició independent o autonòmica de Catalunya no és d'independència o d'autonomia qual-sevol o comsevulla; sinó d'independència o autonomia en lo exterior, amb llibertat del poble i amb reformes fins socials, com diem ara, en lo interior»*. Aquesta, afegeix, és la tradició dels *«catalanistes revolucionaris, dels catalanistes republicans, democràtics, dels catalanistes que miren endavant»*. Considerant que aquesta és l'autèntica tradició de Catalunya i que *«solament en la independència pot Catalunya refer-se, restaurar-se, renéixer, tornar a ser el que fou i pot ser»*, desafia el *«catalanisme conservador, tradicionalista com es titula, monàrquic (...) aristocràtic, burgès»*, a respondre la pregunta següent: *«¿admet, accepta per al dia d'avui, per al 30 de maig de l'any 1873, l'autonomia, la independència de Catalunya com a Nació, com a Estat tot lo més confederat amb altres d'Espanya, com l'accepta el catalanisme federal, democràtic, revolucionari, el catalanisme que anomenem progressiu?»*

Tocant als Països Catalans, Roca i Ferreras escrivia: «Amb València, Catalunya i les Balears pot constituir-se un Estat federal separat, i pot constituir-se també un Estat confederat dividit en províncies descentralitzades; difícilment un Estat federal dintre si mateix i confederat amb els altres d'Espanya».

LA RESTAURACIÓ DE LA MONARQUIA BORBÒNICA

En començar l'any 1875, la primera República espanyola, que havia estat proclamada l'11 de febrer del 1873, deixava d'existir. Un nou Borbó, Alfons XII, desembarcava a Barcelona (9 de gener) amb el suport de la gran burgesia catalana. El 26 d'agost, amb la caiguda de la Seu d'Urgell, es va acabar a Catalunya la tercera guerra carlina, que havia estat iniciada l'any 1872. Abans,

el gener del 1874, i contestant el cop d'Estat del general Pavía, el poble federalista de Barcelona, declarada la vaga general, durant tres dies havia lliurat, i havia perdut, les últimes lluites de barricada del segle XIX; i els batallons de voluntaris del desitjat i mai no proclamat Estat català, comandats pel Xic de les Barraquetes, eren derrotats a Sarria al segon dia de lluita. Una vegada més, les dues forces veritablement combatives que d'una manera o altra reivindicaven unes lleis i unes institucions estatals catalanes havien estat vençudes per les forces governamentals de l'Espanya continuadora i perfeccionadora de l'obra de Felip V, després d'haver-se enfrontat i combatut aferrissadament, amb les armes a la mà, l'una a l'altra.

La Restauració, amb el seu muntatge del caciquisme electoral i dels dos partits de torn afectes al sistema, tot reforçant les estructures de l'Estat únic va obligar el catalanisme a replegar-se i a replantejar-se la seva estratègia; i si en determinats moments de l'evolució de la monarquia restaurada, la coincidència d'interessos dels diversos sectors i classes socials va desembocar en un bloc comú, en una solidaritat nacional catalana, ja que no hi havia un projecte nacional vàlid per a tothom, el nacionalisme reivindicatiu català, el catalanisme, tot reflectint les contradiccions de la societat catalana, de nou es va desplegar en més d'una branca.

Mentre Pi i Margall, que des de jove residia a Madrid, intentava el triomf del federalisme arreu d'Espanya i se'n convertia en el principal teoritzador, Valentí Almirall, l'any 1881, abandona el partit federal -el partit de Pi i Margall- per a promoure una acció política catalana del tot deslligada de la política espanyola. Però, si bé Almirall, en els seus escrits, dels quals destaca el llibre *Lo catalanisme* (1886), té agudes observacions sobre el caràcter de catalans i castellans, vistos, ambdós, com antagònics, i sobre diferents aspectes de la vida política catalana, trobem que, malgrat que usa un nou vocabulari («*particularisme*», «*regionalisme*», «*catalanisme regionalista*», «*catalanisme polític*»), els seus plantejaments continuen essent els del federalisme; si ara ell rebutja el qualificatiu de federalista, ens fa saber, és perquè ha estat desacreditat pel partit que l'usa. De tota manera, per damunt dels antagonismes que separen Almirall de Pi i Margall, hi ha entre tots dos destacables coincidències; entre elles la de la utilització, que durant força temps es generalitzarà, de la terminologia jacobina: Nació equival a Estat independent, no federat; d'Espanya, per tant, en diran Nació; Catalunya, com que ara no és independent, és una ex-nació, una Regió.

Una figura important que sorgeix en aquest període és la de Josep Torras i Bages, el *gran bisbe*. Si bé la tradició que ell defensa (*La tradició catalana*, 1892) no és, ni de bon tros, la que reivindicava Roca i Farreras: o sigui, la que desemboca en el «*catalanisme revolucionari*», tampoc no es pot pas dir que Torras i Bages, que creu que «*Crist, restaurador de la naturalesa, és el cor de la nació catalana*» i que «*el catalanisme, si vol ressorgir, mai no s'ha de separar del catolicisme*», quedi encallat en els plantejaments del tradicionalisme conservador. La defensa que fa dels drets nacionals de Catalunya és prou sòlida per a resultar operant més enllà del dogmatisme religiós en que s'emmarca.

DEL «TANCAMENT DE CAIXES» A L'ESTATUT DEL 1932

Si bé, de mica en mica, a partir del 1875 el catalanisme s'havia anat reorganitzant i ha obtingut alguns èxits, com -el d'haver evitat la derogació del Dret civil català, en canvi no havia assolit de refer un moviment de masses prou estable, combatiu i generalitzat fins que l'any 1899 es va produir el «tancament de caixes» i, dos anys després, de l'impuls d'aquesta acció, va néixer la Lliga Regionalista, en la qual es van integrar sectors importants de la burgesia que, per primera vegada, estaven disposats a defensar amb una certa energia les reivindicacions nacionals catalanes. De l'empenta d'aquest nou partit, sumada a la incidència que mantenien els antics federals, a l'embranchida de nous sectors nacionalistes d'esquerra i a una certa vigoria que conservaven els carlins -tots plegats van constituir la Solidaritat Catalana- l'any 1914 va néixer la Mancomunitat. No s'avança; però, cap més pas en la resolució del plet nacional català, i l'any 1922 la radicalització nacionalista va donar origen a Acció Catalana, que es considerava en guerra amb l'Estat espanyol, i a Estat Català que, dirigit per Francesc Macià, va iniciar la lluita armada quan, amb la Dictadura del general Primo de Rivera, fou dissolta la Mancomunitat i fou perseguit implacablement el catalanisme.

El 14 d'abril del 1931, després de la victòria electoral d'Esquerra Republicana de Catalunya, constituïda per Estat Català, restes de l'antic federalisme i altres sectors republicans d'esquerra, i coalitzada amb la Unió Socialista de Catalunya, Macià va proclamar la República catalana que, tres dies després, es convertí en la Generalitat de Catalunya, la qual finalment va estructurar-se d'acord amb l'Estatut del 1932.

La màxima figura de la Lliga Regionalista, Enric Prat de la Riba, primer president de la Mancomunitat, entre l'any 1890 i el 1906, formulà una doctrina nacionalista que, recollida en *La nacionalitat catalana*, malgrat contenir algunes contradiccions, durant molt de temps va resultar considerablement mobilitzadora. Sintetitzant i arrodonint diverses aportacions sobre els fets nacionals en general i partint dels orígens i de l'evolució històrica de Catalunya en connexió amb els altres Països Catalans, Prat de la Riba centra amb claredat i precisió la qüestió de la realitat nacional catalana. En estudiar, tot diferenciant-los, els conceptes de Nació i d'Estat observa que una nació només pot arribar a la seva plenitud si disposa del seu propi Estat, amb tots els atributs de la sobirania. Catalunya, per tant, la nació dels catalans, l'única pàtria dels catalans -ens diu- ha de constituir-se en Estat sobirà.

Francesc Cambó, l'altra gran figura de la Lliga Regionalista, contradictori en la seva actuació, podríem dir que sintetitza el seu pensament en *Per la concòrdia*. Tot afirmant la realitat nacional catalana com a «inconfusible i indestructible», «tan forta i acusada (...) com ho pugui ésser la de Polònia, la d'Irlanda i la de Bohèmia», busca la solució al plet nacional català realitzant «l'ideal ibèric»; o sigui, amb la federació dels pobles ibèrics -Portugal inclòs- que ja havia preconitzat -estenen-la fins al Roine- Prat de la Riba. Seria, ens diu Cambó, el punt de partida per a la constitució d'un «bloc llatí» euroamericà, dins el qual Catalunya es desenvoluparia plenament com a nació.

Jaume Bofill i Mates, en *L'altra concòrdia* (1930), considera «l'ideal ibèric» de Cambó «com una possibilitat avui dia més remota que moltes possibilitats extraibèriques que podria sotjar una Catalunya definitivament desenganyada d'Espanya»; i demostrant que un Estat català independent resultaria beneficiós per al ple desenvolupament de l'economia catalana, opina que «per als somniadors o convençuts d'una Ibèria magna, la separació temporal de Catalunya seria un preludi més afinat».

A les darreries del segle XIX i primers anys del segle XX, el doctor Domènec Martí i Julià, president de la Unió Catalanista des del 1903 al 1916 (morí l'any 1917, com Prat de la Riba) recollint l'herència del «catalanisme revolucionari» del segle XIX, desenvolupà una concepció radicalment antiimperialista en la qual el nacionalisme reivindicatiu i el socialisme esdevenen les dues cares de la mateixa punta de llança de l'alliberament dels pobles. Tot propugnant l'assoliment d'una Catalunya lliure i socialista definia el catalanisme com «un moviment social que té per únic fi la renaixença absoluta i completa de la nacionalitat catalana», per tal que «el poble català sigui element cooperador de la sobirania espiritual del món».

És en l'ideari del doctor Martí i Julià que cal cercar els antecedents immediats de la Unió Socialista de Catalunya i del pensament d'homes com Manuel Serra i Moret i Rafel Campalans. I també n'estigué influït Francesc Macià, que va recollir l'herència del «catalanisme revolucionari» anterior a la Restauració per a reprendre'n, juntament amb les classes populars i a benefici d'elles, l'embranchada. Per això, al mateix temps que lluita per la independència de Catalunya tot afirmant que vol «una República catalana amb plenitud de sobirania» i que «cal que ens hi abracem fort amb la veritat del nostre separatisme», no es cansa de repetir que «si amb la llibertat política de Catalunya no s'hagués de garantir la seva llibertat social, en les reformes socials modernes que comportaria, fóra malaguanyada una sola gota de sang que es vessés per ella».

Queden moltes personalitats importants i força textos vàlids per esmentar. Aquí no he pretès res més que intentar un esbós de les línies bàsiques del pensament nacionalista català, des dels seus orígens fins al moment que, havent Catalunya tot just recuperat una petita part de la seva llibertat nacional, li fou arrabassada amb una nova guerra. No voldria, però, acabar sense transcriure unes paraules d'Antoni Rovira i Virgili i de Lluís Companys.

Rovira i Virgili, que és qui més bé va estudiar el nacionalisme català a través de la història i en la realitat de l'hora que passava, va escriure: «Res no guanyem, ni els uns ni els altres, fent-nos il·lusions tocant a la innocuïtat del nacionalisme català. L'optimisme bonàs no facilita, ni de bon tros, la solució dels problemes. Amb el triomf de les nos tres reivindicacions molt guanyarà Catalunya; però quelcom deurà perdre Espanya, encara que aquesta pèrdua tingui el consol de respondre als principis de la justícia. Convé dir a continuació, això sí, que l'Espanya castellana podria trobar en aquesta mateixa pèrdua una font d'energies, un revulsiu que la reanimés, un estímul per a donar noves direccions a la seva activitat i a la seva ambició».

A darreries de juny del 1936 el president. de la Generalitat de Catalunya, Lluís Companys, declarava a «Le Petit Journal»: *«Catalunya és un exemple del desig de viure i d'engrandiment. Es un poble viu i sensible que té grans ambicions. Tenim projectes ambiciosos: aviat presentarem al Parlament una pla extraordinari de grans treballs. Catalunya no tindrà ni un poblet sense telèfons i sense comunicacions. Farem de l'assistència social una institució noble i enlairada, tal com la moderna civilització exigeix. Estimularem el desig apassionat de cultura del nostre poble (...) Crec fermament que el demà ens portarà un regim econòmic més just, menys cruel»*. Dos anys abans, al Parlament català, referint-se al perill d'un cop de força contra Catalunya havia dit: *«Creiem en aquesta possibilitat i admetem la possibilitat, ja difícil, però l'admetem també, que Catalunya sigui vençuda i que ens siguin arrabassades totes les llibertats; però, com que els qui hi som al davant hi perdrem la vida, renaixerà d'una manera triomfant la nacionalitat catalana»*.

ÍNDIX

La història i el demà.

Consideracions entorn des orígens i de l'evolució del nacionalisme català al Principat.

Autonomia i República Catalana.

Projectes d'autonomia al segle XIX.

La Mancomunitat i l'Estatut.

Projecte de constitució de la república Catalana.

Estatuts dels anys trenta.

El pensament nacionalista català (1640- 1939)

Primeres formulacions

El primer segle d'opressió

Guerres i Revolucions del segle XIX

El catalanisme a plena llum

La restauració de la monarquia borbònica

Del "tancament de caixes" a l'Estatut del 1932